

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Факультет фізичної культури, спорту та психології

Кафедра психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему «ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ»

Виконала здобувачка вищої освіти
групи пс241м
спеціальності 053 Психологія
ОП Психологія. Практична психологія
Базарна Оксана Анатоліївна

Керівник: канд. психол. наук, доцент
Остополець Ірина Юріївна

Рецензент: д-р психол. наук, професор
Харківського національного
економічного університету
ім. С. Кузнеця
Афанасьєва Наталя Євгенівна

Запоріжжя – 2025

АНОТАЦІЯ

Базарна Оксана Анатоліївна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кваліфікаційна робота присвячена комплексному теоретико-емпіричному вивченню психологічних особливостей розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку, що є актуальним у зв'язку з вимогами Нової української школи, де креативність визначається ключовою компетентністю.

У роботі проаналізовано сучасні теоретичні підходи до розуміння творчості з опорою на праці Л. Виготського, Е. Торренса, Дж. Гілфорда та ін. Творчість розглянуто як багатокomпонентний феномен, що включає оригінальність, гнучкість, продуктивність мислення та здатність до створення нових ідей. Окреслено психолого-педагогічні умови, які сприяють розвитку творчих здібностей.

Результати емпіричного дослідження засвідчили варіативність творчого потенціалу дітей, що проявляється у різному рівні розвитку гнучкості, оригінальності та продуктивності мислення. Показано, що високі показники творчості властиві дітям з розвиненою пізнавальною мотивацією, емоційною відкритістю та підтримкою з боку дорослих.

На основі отриманих даних сформульовано методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів, які включають використання ігрових, проєктних і інтерактивних форм навчання, вправ на розвиток уяви та дивергентного мислення, створення варіативного освітнього середовища та умов для самовираження дітей.

Магістерська робота має теоретичну і практичну значущість, оскільки обґрунтовує комплексний підхід до формування творчого потенціалу молодших школярів у сучасних освітніх умовах.

Ключові слова: творчі здібності, молодший шкільний вік, дивергентне мислення, уява, оригінальність, креативний потенціал, психодіагностика, розвиток творчості.

ANNOTATION

Bazarna Oksana Anatoliivna

SPECIFICS OF THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN

The master's thesis is devoted to a comprehensive theoretical and empirical study of the psychological features of the development of creative abilities in primary school children. The relevance of the research is determined by the requirements of the New Ukrainian School, in which creativity is defined as a key competency.

The work analyzes modern theoretical approaches to understanding creativity, drawing on the works of L. Vygotsky, E. Torrance, J. Guilford, and others. Creativity is viewed as a multicomponent phenomenon that includes originality, flexibility, productivity of thinking, and the ability to generate new ideas.

The results of the empirical study demonstrated significant variability in children's creative potential, manifested in different levels of flexibility, originality, and productivity of thinking. It was shown that high levels of creativity are characteristic of children with well-developed cognitive motivation, emotional openness, and supportive relationships with adults.

Based on the obtained data, methodological recommendations were formulated for fostering creative abilities in primary school children. They include the use of play-based, project-based, and interactive learning methods, exercises aimed at developing imagination and divergent thinking, as well as the creation of a variable educational environment and conditions that encourage children's self-expression.

The master's thesis has theoretical and practical significance, as it substantiates a comprehensive approach to the development of creative potential in primary school children within the contemporary educational context.

Keywords: creative abilities, primary school age, divergent thinking, imagination, originality, creative potential, psychodiagnostics, creativity development.

РЕФЕРАТ

до кваліфікаційної роботи на тему:

«Особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів»

здобувачки вищої освіти спеціальності 053 Психологія

Базарної Оксани Анатоліївни

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Остополець Ірина Юріївна

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 83 сторінки, містить 4 таблиці, 4 рисунка та додатки.

Об'єкт дослідження – творчі здібності дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – психологічні особливості та умови розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів, а також визначити психолого-педагогічні умови, що сприяють формуванню їхнього творчого потенціалу.

Для досягнення мети були поставлені основні завдання:

1. проаналізувати сучасні наукові підходи до визначення творчості та творчих здібностей;
2. охарактеризувати психічний розвиток дітей молодшого шкільного віку у контексті формування творчості;
3. емпірично дослідити рівні розвитку творчих здібностей молодших школярів;
4. визначити психологічні чинники, що сприяють або перешкоджають розвитку творчого потенціалу;
5. розробити методичні рекомендації щодо оптимізації розвитку творчих здібностей.

У дослідженні використовувався комплекс психодіагностичних методик: тести дивергентного мислення Е. Торренса (фігурна форма), методика «Незвичайне використання предметів» (адапт. Дж. Гілфордом), методика «Намалюй неіснуючу тварину», а також авторська модифікація методики «Креативне поле». Дослідження проводилося на базі Новокропивницького ЗЗСО І–ІІІ ступенів Львівської області.

Результати дослідження показали, що творчі здібності молодших школярів мають високий рівень індивідуальної варіативності. Діти з розвинутою пізнавальною мотивацією, емоційною відкритістю та підтримкою дорослих демонструють більш високі показники гнучкості, оригінальності та продуктивності мислення. Водночас гальмівними чинниками виявилися страх помилки, низька самооцінка та недостатня стимуляція творчих проявів у навчальному процесі.

На основі проведеного дослідження розроблено низку методичних рекомендацій, спрямованих на розвиток творчих здібностей молодших школярів, зокрема використання ігрових, проєктних та інтерактивних методів, вправ на розвиток уяви та дивергентного мислення, а також створення варіативного освітнього середовища, що сприяє індивідуальній самореалізації дітей.

Наукова новизна роботи полягає в уточненні психологічних чинників розвитку творчих здібностей молодших школярів та обґрунтуванні умов, що забезпечують ефективне формування креативного потенціалу.

Практичне значення полягає у можливості застосування результатів у діяльності педагогів, психологів, у розробленні програм розвитку творчості у початковій школі та вдосконаленні навчально-виховного процесу.

Рік виконання кваліфікаційної роботи: 2025 р.

Місце виконання: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, кафедра психології.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. Теоретичні засади вивчення творчих здібностей молодших школярів	8
1.1. Поняття «творчість» та «творчі здібності» та їх роль в формуванні особистості дитини.....	8
1.2. Психологічні особливості молодшого шкільного віку у контексті розвитку творчих здібностей.....	15
1.3. Специфіка розвитку творчих здібностей і креативності у дітей молодшого шкільного віку	19
Висновки до першого розділу.....	25
Розділ II. Емпіричне дослідження рівня сформованості творчих здібностей молодших школярів	26
2.1. Загальні питання організації і проведення діагностичної роботи.....	26
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.....	30
Висновки до другого розділу.....	45
Розділ 3. Шляхи та засоби розвитку творчих здібностей молодших школярів	47
3.1. Принципи організації творчої діяльності та методи і прийоми стимулювання дивергентного мислення молодших школярів.....	47
3.2. Застосування інтерактивних технологій та творчих завдань для розвитку креативності.....	52
3.3. Методичні рекомендації для педагогів, шкільних психологів та батьків щодо розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.....	56
Висновки до третього розділу.....	60
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	71

Вступ

Глобалізація та стрімкий технологічний поступ висувають принципово нові вимоги до людини. Сучасний світ потребує не просто виконавця, а інноватора, здатного до критичного мислення, генерації оригінальних ідей, ефективного розв'язання нестандартних завдань та швидкої адаптації до мінливих умов. [21]

Вітчизняні науковці, такі як В. Моляко та О. Музика, у своїх працях неодноразово підкреслювали, що в умовах інформаційного суспільства саме креативність стає однією з ключових компетенцій, яка забезпечує особистісну та професійну успішність. [24] Це резонує з глобальними освітніми трендами, що визнають креативність та інноваційність серед пріоритетних навичок XXI століття, як це відображено у міжнародних звітах та національних освітніх стандартах, зокрема в Концепції Нової української школи, де креативність є однією з десяти ключових компетентностей. [27]

Актуальність проблеми зумовлена і гуманістичною парадигмою освіти, яка нині домінує. Сучасна школа відходить від орієнтації виключно на трансляцію знань, зосереджуючись на розвитку унікального потенціалу кожної дитини, її самостійності, здатності до самореалізації. [26]

Видатний педагог В. Сухомлинський свого часу наголошував на необхідності розкриття «творчої іскорки» у кожному вихованцеві, підкреслюючи, що навчання має бути процесом пізнання світу через власну творчість. [46]

Ідеї І. Беха про особистісно-орієнтоване виховання також підтверджують, що творчість є інтегральним показником розвитку особистості, її здатності до самовираження та побудови власного життєвого шляху. Розвиток творчих здібностей є невід'ємною складовою формування цілісної, гармонійної особистості, здатної до продуктивної життєдіяльності. [2]

Вагомим аргументом на користь актуальності цієї проблеми є психологічні особливості молодшого шкільного віку. Цей період (орієнтовно

6-10 років) визнається психологами, зокрема Л. Виготським, сенситивним для розвитку уяви, символічного мислення, здатності до абстрагування та формування основ креативності. [6] Саме в початковій школі відбувається перехід від ігрової до навчальної діяльності, що створює сприятливі умови для інтеграції творчих елементів у пізнавальний процес. Нерозкритий або пригнічений у цей період творчий потенціал може призвести до формування репродуктивного типу мислення, зниження пізнавальної активності та, як наслідок, до обмеження можливостей особистісного розвитку у подальшому. [29]

Дослідження Дж. Гілфорда та Е. Торенса переконливо демонструють, що рання стимуляція творчої активності дітей є фундаментальною для їхнього когнітивного та емоційного розвитку. [57, 58, 63, 64]

Таким чином, актуальність дослідження особливостей розвитку творчих здібностей молодших школярів є беззаперечною, оскільки вона виступає як відповіддю на виклики сучасного суспільства, так і імперативом гуманізації освітнього процесу та максимального розкриття потенціалу кожної дитини на найбільш сприятливому для цього етапі її розвитку.

Мета дослідження - визначити рівень сформованості творчих здібностей молодших школярів та розробити методичні рекомендації для педагогів, шкільних психологів, батьків щодо їх розвитку у дітей.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові підходи до визначення сутності понять «творчість» та «творчі здібності», а також вивчити вікові особливості їхнього розвитку у молодшому шкільному віці.
2. Розробити критерії, визначити показники та рівні сформованості творчих здібностей молодших школярів.
3. Підібрати комплекс психодіагностичних методик і провести емпіричне дослідження з метою виявлення актуального рівня сформованості творчих здібностей молодших школярів.

4. Розробити методичні рекомендації для педагогів, шкільних психологів та батьків щодо розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Об'єкт дослідження - процес розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Предмет дослідження – особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Для досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження було використано комплекс взаємодоповнюючих **методів**: теоретичні методи - аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми дослідження; емпіричні методи - спостереження за творчою діяльністю молодших школярів в освітньому процесі і в позашкільній діяльності; тестування (тест дивергентного мислення Е. Торренса; тест «Незвичайне використання предметів» (адаптований за Дж. Гілфордом); тест «Намалюй неіснуючу тварину» (модифікований варіант); методика «Креативне поле» (модифікований варіант); аналіз продуктів дитячої творчості (малюнків, поробок, творчих робіт). [11, 35]

В дослідженні були використані математично-статистичні методи для кількісної обробки отриманих даних та їхньої інтерпретації (якісний та кількісний аналіз, порівняння середніх показників, кореляційний аналіз). [45]

Експериментальна база. Новокропивницький ЗЗСО І-ІІІ рівнів Львівська область, Дрогобицький район, с. Новий Кропивник

Наукова новизна дослідження:

- уточнено сутність понять «творчість» та «творчі здібності» стосовно молодшого шкільного віку з урахуванням сучасних психолого-педагогічних підходів;

- визначено та обґрунтовано критерії і показники визначення рівня сформованості творчих здібностей молодших школярів;

- діагностовано рівень сформованості творчих здібностей в учнів молодшого шкільного віку.

- розроблено та сформульовано методичні рекомендації для педагогів, шкільних психологів та батьків щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Теоретичне значення дослідження.

1. Розширено та поглиблено уявлення про психологічні особливості розвитку творчих здібностей у молодшому шкільному віці.

2. Обґрунтовано теоретичні засади формування творчих здібностей та креативності у початковій школі.

3. Систематизовано та узагальнено теоретичний матеріал щодо діагностики творчих здібностей молодших школярів.

Практичне значення роботи.

Сформульовані методичні рекомендації можуть використовуватися вчителями початкових класів, вихователями груп подовженого дня, студентами педагогічних спеціальностей, а також батьками для організації цілеспрямованої роботи з розвитку творчого потенціалу дітей.

Матеріали дослідження можуть бути використані практичними психологами при розробці навчальних програм, спецкурсів та тренінгів для педагогічних працівників.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були представлені та обговорені на Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Євроінтеграційні орієнтири інноваційного наукового пошуку молоді України, 26-28 червня 2025 року, Запоріжжя, та на засіданні студентського наукового гуртка «ORDO AMORIS». Є наукова публікація – Базарна О. До проблеми вивчення психолого-педагогічних умов розвитку творчих здібностей молодших школярів в освітньому процесі. Євроінтеграційні орієнтири інноваційного наукового пошуку молоді України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої

освіти і молодих учених (Запоріжжя – Мелітополь, 26–27 червня 2025 р.).
Запоріжжя: Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2025. С.134-
136

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що включає 65 найменувань, з них 11 – англійською мовою та додатків.

Розділ І.

Теоретичні засади вивчення творчих здібностей молодших школярів

1.1. Поняття «творчість» та «творчі здібності» та їх роль в формуванні особистості дитини

Розуміння сутності понять «творчість» та «творчі здібності», а також їх фундаментальна роль у формуванні особистості дитини, є центральним завданням сучасної психолого-педагогічної науки. Це питання набуває особливої актуальності в контексті викликів XXI століття, що вимагають від людини не лише адаптивності, а й здатності до інноваційного мислення та креативного розв'язання проблем. [21] Ретроспективний аналіз наукових підходів дозволяє виявити еволюцію поглядів на ці феномени та визначити їхнє місце у структурі особистісного розвитку.

Історично склалося кілька основних підходів до інтерпретації феномену творчості, кожен з яких акцентує увагу на різних її аспектах.

У давнину та в середньовічній філософії, творчість часто пов'язували з надприродними силами, божественним натхненням. Творець (поет, художник) розглядався як посередник між світом ідей та реальністю, що отримує дарунок згори. Цей погляд, хоча й має метафізичний характер, підкреслював унікальність та високу цінність творчого акту. [41]

З епохи Відродження та Просвітництва починається усвідомлення творчості як суто людської, земної здатності. [6]

Представники німецької класичної філософії, зокрема І. Кант та Ф. Шеллінг, розглядали творчість як прояв свободи духу, здатності до саморозвитку та перетворення дійсності. Творчість стає засобом самореалізації та самопізнання. [21]

У XX столітті вивчення творчості переходить до емпіричного та системного аналізу в рамках психології. Тут можна виділити кілька ключових напрямків:

- Асоціативний підхід, започаткований Дж. Локком та розвинений у ранньому біхевіоризмі, розглядає творчість як процес утворення нових асоціацій, що можуть бути підкріплені досвідом. Цей підхід, хоча й мав обмеження, вказував на роль попереднього досвіду у творчості.

- Гештальтпсихологічний підхід. Представники цього напрямку, такі як М. Вертгеймер, В. Кьолер, наголошували на «інсайті» – раптовому прозрінні, цілісному баченні проблеми та її рішення. Творчість тут – це здатність до реструктуризації поля сприйняття, бачення нових зв'язків та формування цілісної структури.

- Психоаналітичний підхід. З. Фройд розглядав творчість як сублимацію несвідомих потягів та конфліктів, як спосіб задоволення потреб, що не можуть бути реалізовані безпосередньо. К. Юнг пов'язував творчість з колективним несвідомим, архетипами та символами, які знаходять своє відображення у творчості. Хоча ці підходи відкрили глибинні джерела творчості, вони іноді недооцінювали свідомий та вольовий аспекти творчого процесу.

- Когнітивний підхід. Цей напрямок став домінуючим у другій половині ХХ століття. Він фокусується на мисленневих операціях, стратегіях та когнітивних структурах, що лежать в основі творчої діяльності.

Дж. Гілфорд став одним із перших, хто запропонував розрізнити конвергентне та дивергентне мислення. Дивергентне мислення він визначив як основу творчості, характеризуючи його швидкістю, гнучкістю, оригінальністю та розробленістю – здатністю продукувати багато різних, нових та деталізованих ідей у відповідь на відкриту проблему [58].

Е. Торренс розвинув ідеї Дж.Гілфорда, розробивши батарею тестів креативного мислення, що вимірюють компоненти дивергентного мислення. Він підкреслював, що творчість – це процес відчуття прогалин або відсутніх елементів; висування гіпотез щодо цих прогалин; тестування та перевірка цих гіпотез; і, нарешті, повідомлення результатів [64].

- Особистісно-орієнтований підхід акцентує увагу на особистісних рисах, мотивації, установках, які сприяють або перешкоджають творчості.

Дослідження Ф. Баррона та Д. Гаррінгтона показали, що творчі особистості часто характеризуються самостійністю, нонконформізмом, відкритістю до нового досвіду, толерантністю до невизначеності, внутрішньою мотивацією [55].

Амабіле Т. розробила компонентну теорію творчості, яка включає три основні елементи: експертні знання, творчі навички (власне когнітивні та особистісні) та внутрішню мотивацію [54].

Сучасні дослідники розглядають творчість як результат взаємодії трьох систем: особистості (індивідуальні здібності та риси), галузі (культурна спадщина, знання, символи) та поля (соціальне середовище, експерти, інституції, що визнають та оцінюють творчий продукт) [62].

Вітчизняні вчені також зробили значний внесок у розуміння творчості. Л. Виготський наголошував на тому, що творчість є найвищим проявом людської психіки, що вимагає діалектичної єдності мислення та діяльності [6].

В. Моляко розробив оригінальну теорію евристик, стверджуючи, що творчість – це процес розв'язання проблем, що спирається на інтуїтивні та логічні стратегії пошуку [24, 25].

І. Бех у контексті особистісно-орієнтованого виховання підкреслює, що творчість є засобом саморозвитку та самореалізації особистості, її здатність до «самотворення» і «самовдосконалення» [2].

О. Савченко розглядає творчість як невід'ємну складову ключових компетентностей молодшого школяра, акцентуючи увагу на розвитку креативності як здатності до нестандартного мислення та вирішення завдань [38].

Таким чином, «творчість» у сучасному науковому дискурсі розуміється як складний, багатогранний феномен. Традиційно в структурі феномену творчості виокремлюють чотири основні компоненти: особистість, процес, продукт та середовище. [21]

Особистість - перший компонент структури творчості - зосереджується на характеристиках того, хто творить. Дослідження у цій сфері спрямовані на

виявлення індивідуально-психологічних особливостей, здібностей, рис характеру, мотивації та установок, які сприяють творчій діяльності. Ключовим тут є поняття творчих здібностей, що є потенціалом особистості до створення нового. [37]

Другий компонент, процес, описує етапи та механізми, через які відбувається творчий акт. Він відповідає на питання «як» відбувається творчість. [37]

Класична модель Дж. Волласа [65] виділяє чотири стадії: підготовка (збір інформації та занурення в проблему), інкубація (несвідоме «виношування» ідей, коли рішення «дозріває» поза свідомим контролем), осяяння (раптове виникнення ідеї, інсайт) та перевірка (оцінка, доопрацювання та реалізація ідеї). Окрім цих стадій, важливими є й когнітивні операції, включаючи не лише дивергентне, а й конвергентне мислення, асоціативне мислення, аналогії, метафори та проблемне бачення. [65]

В. Моляко вказує на роль евристичних прийомів як стратегій пошуку рішення в умовах невизначеності [24].

Ключовими психічними функціями в цьому процесі є уява та фантазія, які, за Л. Виготським [6], дозволяють створювати нові образи та комбінувати елементи досвіду у незвичайні поєднання.

Третій компонент, продукт, стосується результату творчої діяльності. Він відповідає на питання «що» створено. Головними характеристиками творчого продукту є його новизна та цінність/корисність. Новизна означає, що продукт має бути оригінальним і не існувати раніше у такій формі. Ця новизна може бути як абсолютною (для людства), так і відносною (для конкретної особистості). Цінність або корисність вказує на те, що творчий продукт повинен мати певну значущість – естетичну, наукову, практичну або соціальну. Він має вирішувати проблему, задовольняти потребу або збагачувати культуру. [37]

Четвертий компонент, середовище, описує зовнішні умови та фактори, що впливають на творчість. Він відповідає на питання «де» і «в яких умовах»

відбувається творчість. Це включає соціальне середовище (сім'я, школа, громада, культурні норми), яке має бути підтримуючим та стимулюючим, заохочуючи ризик та експерименти. Навпаки, надмірний контроль, жорстка критика або страх помилок можуть пригнічувати творчість. [37]

Наявність ресурсів (інформації, матеріалів, часу) та цікавих, відкритих проблемних ситуацій також є частиною сприятливого середовища.

Важливо розуміти, що ці чотири компоненти не існують ізольовано, а перебувають у складному динамічному взаємозв'язку. Особистість розвиває свої творчі здібності через активний творчий процес, який призводить до створення продукту. Ефективність цього процесу та цінність продукту значною мірою залежать від сприятливого середовища. І навпаки, творчий продукт може впливати на середовище та на саму особистість, стимулюючи її подальший розвиток та розкриття потенціалу. (Див. Рис.1.1)

Рис. 1.1. Складові компоненти творчості як психологічного феномену.
(складено автором)

«Творчі здібності» ж є індивідуально-психологічними особливостями людини, які забезпечують успішність творчої діяльності. Це - потенціал особистості до створення нового. До основних компонентів творчих здібностей відносять: дивергентне мислення (швидкість, гнучкість, оригінальність, розробленість), уяву та фантазію, а також низку особистісних якостей (мотивація до творчості, наполегливість, відкритість до нового досвіду, самостійність).

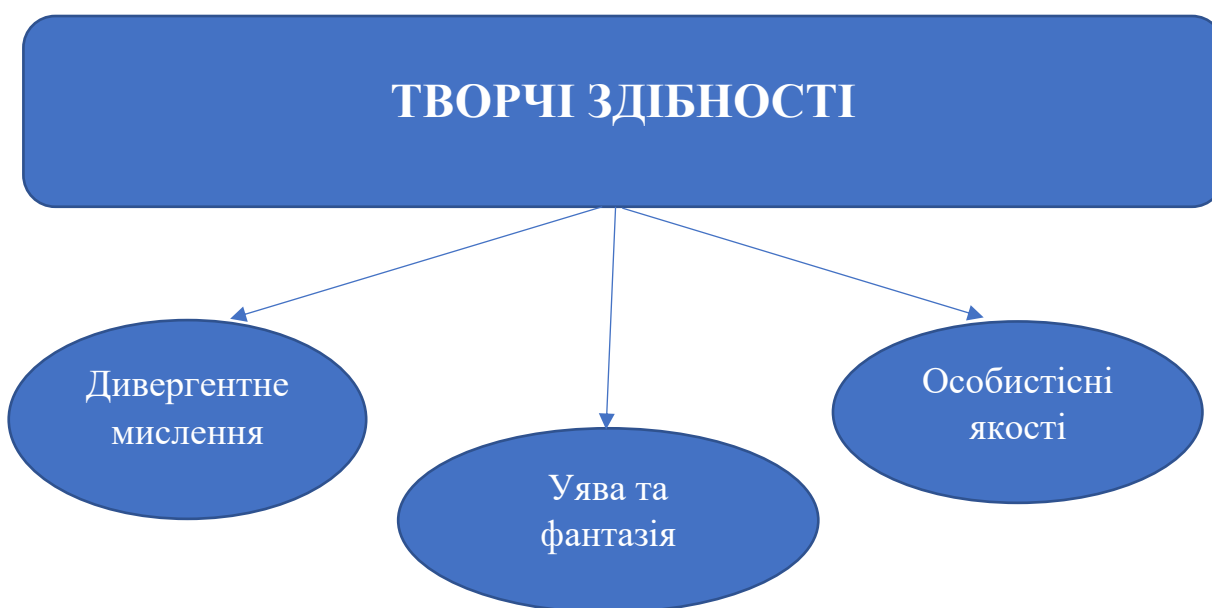

Рис. 1.2. Складові компоненти творчих здібностей. (складено автором)

Творчість і творчі здібності відіграють надзвичайно важливу, інтегративну роль у формуванні всебічно розвиненої особистості дитини. Вони є не просто окремими вміннями, а каталізаторами гармонійного розвитку всіх сфер психіки.

Творча діяльність є потужним стимулом для розвитку когнітивних процесів. Вона активізує мислення, вимагаючи від дитини аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати та бачити проблеми з різних сторін, що сприяє формуванню гнучкого, оригінального та критичного мислення [6, 58]. Уява, будучи основою творчості, розвиває здатність до абстрагування та формування вищих психічних функцій. [29]

Творчість істотно впливає на формування емоційно-вольової сфери. Процес творення супроводжується широким спектром емоцій, вчить дитину управляти ними, долати труднощі та не відступати перед невдачами, що розвиває наполегливість, цілеспрямованість та емоційну стійкість [2]. Це також формує ініціативність та толерантність до невизначеності.

Творча діяльність має значний потенціал для соціалізації та розвитку комунікативних навичок. У колективній творчості діти вчаться співпрацювати, висловлювати свої ідеї, слухати інших, домовлятися та знаходити компроміси, що є ключовим для ефективної взаємодії в суспільстві. Презентація власних робіт сприяє розвитку навичок самопрезентації та впевненості в собі. [13]

Творчість є невід'ємною частиною розвитку самосвідомості та формування адекватної самооцінки. Створюючи щось унікальне, дитина пізнає свої можливості, формує позитивне ставлення до себе та відчуває власну цінність. Успіхи в творчості підвищують впевненість у власних силах, що особливо важливо для молодших школярів. [43]

Нарешті, у контексті сучасної освіти, творчість визнається як фундамент для формування ключових компетентностей XXI століття. Вона розвиває інноваційність, критичне мислення, ініціативність, підприємливість та вміння вчитися впродовж життя [38]. Окрім цього, творча діяльність сприяє розвитку естетичного сприйняття, формуванню ціннісних орієнтацій та виступає як ефективний засіб психологічної розрядки, сприяючи емоційному благополуччю дитини.

Таким чином, цілеспрямований розвиток творчих здібностей є не просто бажаним, а життєво необхідним компонентом освітнього процесу, закладаючи міцний фундамент для повноцінного розвитку та успішної самореалізації особистості дитини в майбутньому.

1.2. Психологічні особливості молодшого шкільного віку у контексті розвитку творчих здібностей

Молодший шкільний вік (що охоплює період приблизно від 6–7 до 10–11 років) є одним із найбільш динамічних і сенситивних періодів у становленні особистості, що характеризується значними трансформаціями у всіх сферах психічного розвитку. [29]

Цей етап, що знаменується переходом до систематичного навчання у школі, кардинально змінює провідну діяльність дитини, її соціальну ситуацію розвитку та вимоги до когнітивних, емоційно-вольових та особистісних процесів. Вказані зміни створюють унікальні психологічні передумови та можливості для цілеспрямованого розкриття та формування творчого потенціалу дитини. [34] Глибоке розуміння цих вікових особливостей є імперативною умовою для розробки та імплементації ефективних педагогічних стратегій, спрямованих на стимулювання креативності. [43]

Центральною подією цього вікового етапу є зміна провідної діяльності – від ігрової до навчальної діяльності, яка є діяльністю, спрямованою на оволодіння теоретичними знаннями та способами дій, а не просто їх репродукцію [29]. Ця трансформація висуває якісно нові вимоги до психічних функцій дитини. Навчальна діяльність формує довільність усіх пізнавальних процесів: дитина вчиться свідомо регулювати свою увагу, пам'ять, мисленнєві операції. Така довільна регуляція є фундаментальною передумовою для цілеспрямованого творчого пошуку, адже здатність керувати власним мисленням та зосереджуватися на завданні є ключовою для будь-якої продуктивної діяльності. [29]

Паралельно з цим, відбувається інтенсивний розвиток теоретичного мислення, яке дозволяє дитині оперувати абстрактними поняттями, встановлювати приховані зв'язки між явищами, аналізувати та синтезувати інформацію на вищому рівні узагальнення. Це, у свою чергу, є основою для креативного вирішення проблем, адже здатність до генерації оригінальних

гіпотез та нестандартних рішень неможлива без глибокого розуміння сутності явищ. [43]

Розвиток внутрішнього плану дій – здатності виконувати дії подумки – також є важливим наслідком переходу до навчальної діяльності, створюючи простір для уяви та планування складних творчих задумів. [43]

Водночас, гра, хоча й поступається навчанню статусом провідної діяльності, не втрачає своєї значущості. Вона набуває нового змісту, стаючи не лише засобом закріплення знань та соціалізації, але й, що особливо важливо для розвитку креативності, потужним полем для вільного експериментування, імпровізації та розвитку уяви. Саме в ігровій формі дитина може безбоязно випробувати різні ролі, створювати власні сюжети та правила, що сприяє розвитку гнучкості мислення та оригінальності.

На молодший шкільний вік припадає період інтенсивного розвитку всіх пізнавальних процесів, кожен з яких вносить свій унікальний внесок у становлення творчих здібностей. [13]

Увага дитини стає більш довільною, стійкою та об'ємною. Це дозволяє молодшому школяреві довше концентруватися на виконанні творчих завдань, що вимагають зосередженості, та ефективніше розподіляти увагу між кількома об'єктами чи аспектами завдання. [29]

Розвиток пам'яті також проходить важливі зміни: поряд із домінуючою раніше образно-емоційною пам'яттю, активно формується логічна та смислова пам'ять. Здатність до усвідомленого запам'ятовування та осмисленого відтворення інформації є критичною базою для накопичення «банку ідей», знань та навичок, які можуть бути використані у творчому процесі. [29]

Сприйняття стає більш цілеспрямованим, аналізуючим та диференційованим. Дитина вчиться виділяти істотні властивості об'єктів, помічати деталі та нюанси, що є необхідним для формування глибоких та оригінальних креативних ідей. [43]

У сфері мислення відбувається поступовий перехід від наочно-образного до конкретно-образного, а потім і до словесно-логічного мислення. Проте,

важливо підкреслити, що наочно-дійове та наочно-образне мислення ще зберігають свою значущість і активно використовуються, особливо у творчих завданнях, що вимагають маніпуляцій з об'єктами або оперування яскравими образами [47]. Це створює сприятливі умови для розвитку дивергентного мислення, оскільки діти цього віку ще не настільки обтяжені жорсткими логічними рамками та стереотипами, як старші школярі чи дорослі, і легше генерують нестандартні та сміливі ідеї. [1]

Особливе місце у розвитку творчих здібностей посідають уява та фантазія, адже молодший шкільний вік є сенситивним періодом для їхнього інтенсивного розвитку. Уява набуває більш довільного, керованого характеру. Дитина вчиться не лише відтворювати образи з пам'яті, а й активно їх перетворювати, створювати абсолютно нові, неіснуючі в реальності комбінації. Це тісно пов'язано з розвитком символічної функції, що дозволяє дитині оперувати знаками, символами та створювати власні значеннєві системи, що є основою для творчого вираження у різних видах мистецтва (малювання, музика, література), конструювання та моделювання.

Як зазначав Л. Виготський [6], саме в дитячому віці уява досягає свого розквіту, створюючи «зону найближчого розвитку» для будь-якої творчої діяльності.

Емоційно-вольова сфера молодшого школяра, хоча й характеризується певною імпульсивністю та лабільністю, саме в цьому віці зазнає важливих якісних змін у напрямку формування довільної регуляції емоцій та вольових якостей, які є критично важливими для здійснення складного та часто непередбачуваного творчого процесу.

Емоційна відкритість та безпосередність, притаманні дітям цього віку, дозволяють їм вільніше виражати свої ідеї та почуття, не боячись оцінки чи критики, що є сприятливим для прояву оригінальності та емоційної виразності творчого продукту. [29]

Розвиток саморегуляції дає змогу молодшим школярам поступово вчитися ставити перед собою цілі (навіть творчі), планувати послідовність дій

та контролювати їх виконання. Це є фундаментом для розвитку таких вольових якостей, як наполегливість (здатність долати труднощі та не відступати перед невдачами) та цілеспрямованість (орієнтація на досягнення кінцевого результату) у творчій діяльності. [29]

Важливою рушійною силою розвитку є потреба в успіху та визнанні, яка є дуже вираженою у молодших школярів. Позитивне підкріплення творчих зусиль з боку дорослих (батьків, вчителів) та однолітків, а також визнання унікальності та оригінальності їхніх ідей, є потужним стимулом для подальшого розвитку. Це не лише заохочує до подальшої творчості, але й формує позитивну самооцінку та впевненість у власних творчих силах [2].

Крім того, незважаючи на зміну провідної діяльності, ігрова мотивація все ще відіграє значну роль у діяльності молодшого школяра. Включення елементів гри, змагання, фантазування у творчі завдання робить їх більш привабливими, захопливими та ефективними для розвитку креативності [8].

Нарешті, у молодшому шкільному віці активно формуються особистісні якості та відбувається якісне розширення соціальної сфери, що також має безпосередній вплив на розвиток творчості. Відбувається активне становлення «Я-концепції» – усвідомлення дитиною себе як окремої особистості зі своїми унікальними якостями та можливостями. Успіхи у творчості, а також можливість самовираження через творчу діяльність, сприяють формуванню позитивної «Я-концепції» та відчуття власної унікальності та цінності. [29]

Навчальна діяльність вимагає від дитини більшої самостійності у прийнятті рішень та виборі способів дій, і ця сформована самостійність переноситься на творчість, стаючи її важливою рисою. Розширення соціального досвіду через шкільне середовище сприяє активному формуванню соціальних навичок: вміння співпрацювати, вирішувати конфлікти, проявляти емпатію та розуміти інших. Колективна творчість є чудовим засобом для розвитку цих якостей, оскільки вона вимагає взаємодії, узгодження ідей та спільної реалізації задуманого [42].

Зрештою, молодший шкільний вік є дуже сприйнятливим до навчання та виховання. Діти цього віку, як правило, відкриті до нового, прагнуть засвоювати знання та вміння, мають високий рівень довіри до дорослих. Це створює широкі можливості для педагогів та батьків щодо цілеспрямованої та ефективної організації процесу розвитку творчого потенціалу молодших школярів. [42]

Таким чином, молодший шкільний вік характеризується унікальним та комплексним поєднанням психологічних особливостей, що роблять його чутливим та оптимальним періодом для цілеспрямованого розвитку творчих здібностей. Кардинальна зміна провідної діяльності на навчальну стимулює розвиток довірливості, теоретичного мислення та внутрішнього плану дій. Інтенсивний розвиток уваги, пам'яті, сприйняття та, особливо, уяви та фантазії закладає потужну когнітивну основу креативності. Формування емоційної саморегуляції, наполегливості та позитивної самооцінки, а також розширення соціального досвіду та становлення самостійності, створюють сприятливі особистісні передумови для прояву та розвитку творчого потенціалу.

Розуміння цих взаємопов'язаних особливостей дозволяє педагогам та батькам системно створювати адекватні віку умови, ефективні методи та форми роботи, які максимально стимулюватимуть розвиток творчих здібностей молодших школярів, закладаючи міцний і багатообіцяючий фундамент для їхньої майбутньої успішної самореалізації та адаптації у світі, що постійно змінюється.

1.3. Специфіка розвитку творчих здібностей і креативності у дітей молодшого шкільного віку

Розвиток творчих здібностей у дітей є одним із фундаментальних завдань сучасної педагогіки та психології. У контексті постійних соціальних, технологічних та культурних змін, що характеризують XXI століття, креативність визнається не лише як атрибут мистецтва, а як універсальна

компетенція, що забезпечує особистісну адаптацію та успішну самореалізацію. Особливе значення в цьому процесі відводиться молодшому шкільному віку (від 6 до 10 років), який психологи визначають як сенситивний період для формування когнітивних і емоційно-вольових передумов творчості. Завдання педагога – створити таке освітнє середовище, де учень відчуває себе дослідником, винахідником і творцем.

Сучасні освітні реалії, особливо зумовлені глобальними викликами та, зокрема, повномасштабним вторгненням в Україну, актуалізували питання організації освітнього процесу в дистанційному форматі. Дистанційне навчання, що стало невід’ємною частиною освітнього ландшафту, відкриває як нові можливості, так і значні виклики для розвитку ключових компетентностей учнів, серед яких особливе місце посідають творчі здібності. Для молодшого шкільного віку, який є сенситивним періодом для їх формування, питання ефективності дистанційних підходів стає критично важливим.

Перехід до дистанційного формату навчання, викликаний необхідністю, привніс суттєві зміни у взаємодію між учителем та учнем, а також між самими учнями. Традиційний освітній простір, що забезпечував безпосередню комунікацію, індивідуальну підтримку та оперативний зворотний зв'язок, був замінений віртуальним середовищем. Це створило низку викликів для розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Одним з основних є обмеження прямої взаємодії, оскільки креативність часто стимулюється груповою роботою, обговоренням та спільним пошуком рішень. Відсутність безпосереднього контакту ускладнює організацію інтерактивних творчих завдань, що передбачають живе спілкування та обмін ідеями [33].

Інший виклик – це зниження мотивації та концентрації уваги, адже тривале перебування перед екраном, відсутність звичної шкільної атмосфери та ігрових елементів можуть призвести до швидкої втомлюваності та проблем з інтересом у дітей молодшого шкільного віку. Це негативно впливає на

залученість до творчої діяльності, яка вимагає глибокого занурення та внутрішньої мотивації [38].

Додатково, виникають проблеми з відсутністю безпосереднього контролю та підтримки, оскільки вчителю складніше оперативно коригувати дії учня та надавати індивідуальну допомогу, а батьки не завжди мають достатні педагогічні знання та час для такої підтримки.

Нарешті, технічні бар'єри та рівний доступ до якісного інтернету, сучасних пристроїв та програмного забезпечення створюють цифрову нерівність, обмежуючи можливості для творчого самовираження та використання інноваційних цифрових інструментів. [33]

Водночас, дистанційне навчання відкриває і значні можливості для розвитку творчості, які за певних умов можуть бути ефективно використані.

Однією з ключових переваг є персоналізація навчання, адже цифрові платформи дозволяють індивідуалізувати навчальні траєкторії, пропонуючи завдання, що відповідають інтересам та рівню розвитку кожної дитини. Це сприяє внутрішній мотивації, яка, за Т. Амабіле [54], є критичною для творчості. Доступ до різноманітних ресурсів через інтернет – аудіо-, відеоматеріалів, віртуальних музеїв, бібліотек, інтерактивних ігор та програм – може бути використаний для стимулювання уяви, розширення кругозору та натхнення для творчості.

Також, використання цифрових інструментів (графічні редактори, програми для створення анімації, інтерактивні дошки, платформи для спільної творчості) дозволяє дітям експериментувати з новими формами вираження, розвиваючи цифрову компетентність поряд з креативністю.

Дистанційний формат сприяє розвитку самостійності та відповідальності, оскільки вимагає від дитини більшої самоорганізації та планування часу, що є важливими для розвитку творчої самостійності та ініціативності. Нарешті, можливість роботи у власному темпі дозволяє деяким дітям, які потребують більше часу для роздумів та пошуку оригінальних рішень, глибше занурюватися у творчий процес. [33]

Для ефективного розвитку творчих здібностей молодших школярів в умовах дистанційного навчання необхідно адаптувати традиційні педагогічні підходи та активно впроваджувати інноваційні цифрові інструменти. О. Савченко [38] наголошує на важливості створення проблемно-орієнтованого середовища, яке стимулює мисленнєву активність учнів. Серед основних методів та прийомів виділяють:

1. Застосування проблемних ситуацій та відкритих завдань. Замість репродуктивних завдань, слід пропонувати ті, що не мають єдиної правильної відповіді та вимагають пошуку нестандартних рішень. В умовах дистанції доцільно використовувати віртуальні дошки (наприклад, Padlet, Miro), де діти можуть додавати свої ідеї у вигляді тексту, малюнків, аудіозаписів, бачити ідеї інших, що сприяє розвитку дивергентного мислення (швидкості, гнучкості, оригінальності) та обміну ідеями.

2. Використання ігрових та ігрофікованих елементів. Впровадження елементів гри (бали, рівні, бейджики, віртуальні квести) підвищує залученість та мотивацію молодших школярів. Онлайн-платформи з елементами гейміфікації (наприклад, Kahoot!, ClassDojo) та розробка віртуальних творчих «лабораторій» ефективно використовуються для створення ігрових сценаріїв виконання творчих завдань [8].

3. Метод «мозкового штурму» та його онлайн-адаптації. Класичний метод генерування великої кількості ідей можна реалізувати через синхронні платформи (Zoom, Google Meet) з використанням функцій "роздільні кімнати" та віртуальних дошок, або асинхронно через спільні документи (Google Docs) чи форуми. Важливо дотримуватися правил: не критикувати ідеї, заохочувати будь-які пропозиції, прагнути до кількості, що розвиває швидкість та гнучкість дивергентного мислення.

4. Проектна діяльність. Залучення дітей до створення індивідуальних або групових проектів, що включають елементи дослідження, дизайну та презентації. Використання спільних документів (Google Docs, Slides), хмарних сховищ, інструментів для створення презентацій (Canva), відеоредакторів

дозволяє кожному учню зробити свій внесок та об'єднати результат. Це розвиває розробленість ідеї, системне мислення та навички співпраці. [3, 5, 7, 18]

5. Використання мистецьких та образних методів. Малювання, ліплення, аплікації, створення колажів, музичні імпровізації – всі ці види діяльності активно розвивають уяву та фантазію, образне мислення. Онлайн-ресурси для малювання (AutoDraw, Sketchpad), програми для створення анімації (Scratch Jr., ToonTastic) та віртуальні музичні інструменти дозволяють адаптувати традиційні види творчості до цифрового середовища. [23, 28, 33]

6. Методи розв'язання винахідницьких задач та евристичні прийоми. Адаптація цих методів для розвитку мислення молодших школярів є досить актуальною у період дистанційного навчання. В. Моляко [24] наголошував на важливості розвитку евристичних стратегій. Створення інтерактивних завдань на розвиток системного мислення («Як поліпшити?», «Що, якщо?») або використання онлайн-карток з евристичними підказками сприяє розвитку оригінальності та системності мислення.

7. Створення сприятливого середовища та підтримка. Важливо, щоб вчитель та батьки створювали атмосферу психологічної безпеки, заохочували ризик, не боялися помилок та цінували оригінальність. Регулярний позитивний зворотний зв'язок, індивідуальні консультації та «віртуальні галереї» успіхів учнів є вкрай важливими для підтримки внутрішньої мотивації [34].

В умовах дистанційного навчання роль педагога та батьків зазнає значних трансформацій і стає ще більш важливою для ефективного розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Роль педагога трансформується від єдиного джерела знань до фасилітатора та натхненника творчого процесу. Він має створювати умови, де діти можуть вільно експериментувати та виражати себе. Педагог також виступає як розробник креативних завдань, адаптуючи традиційні підходи до дистанційного формату, що вимагає високого рівня цифрової компетентності

[26]. Крім того, він є організатором інтерактивної взаємодії, забезпечуючи обмін ідеями навіть на відстані, та надавачем якісного зворотного зв'язку, який має бути підтримуючим, а не лише оцінювальним. Не менш важливою є роль вчителя як зберігача позитивного емоційного клімату, що підтримує інтерес учнів та запобігає вигоранню.

Роль батьків є ключовою для створення сприятливого домашнього середовища, що включає доступ до пристроїв та матеріалів для творчості. Вони надають мотиваційну підтримку, заохочуючи виконання завдань та проявляючи інтерес до робіт дитини, а також допомогу та співпрацю у пошуку матеріалів або виконанні технічних аспектів завдань. Батьки також відповідальні за регуляцію часу та відпочинку, допомагаючи дитині уникнути перевантаження, та за комунікацію з учителем для обговорення прогресу та викликів у розвитку творчих здібностей дитини. [37, 43]

Дистанційне навчання є складною, але водночас перспективною формою організації освітнього процесу, яка висуває нові вимоги до розвитку творчих здібностей молодших школярів. Незважаючи на об'єктивні виклики, пов'язані з обмеженням прямої взаємодії та підтримкою мотивації, дистанційний формат надає унікальні можливості для персоналізації навчання, доступу до різноманітних цифрових ресурсів та використання інноваційних інструментів.

Ефективний розвиток творчості в цих умовах вимагає від педагогів системного впровадження проблемних, ігрових, проєктних методів, адаптованих до цифрового середовища.

Ключовою є також трансформація ролі вчителя (від транслятора знань до фасилітатора та натхненника) та активне залучення батьків як партнерів у створенні сприятливого середовища для творчого розвитку. Цілеспрямована та продумана стратегія дозволить не лише зберегти, але й значно посилити творчий потенціал молодших школярів навіть в умовах дистанційного навчання, готуючи їх до викликів сучасного світу.

Висновок до першого розділу.

Аналіз наукової літератури і вивчення теоретичних засад проблеми дозволив зробити наступні висновки. Встановлено, що творчість - це багатогранний феномен, що включає особистість, процес, продукт та середовище. Його розуміння еволюціонувало від метафізичних до системних наукових підходів, які підкреслюють ключову роль креативності у формуванні всебічно розвиненої особистості, розвитку її когнітивних, емоційно-вольових та соціальних якостей.

Молодший шкільний вік визначено як сенситивний період для розвитку творчих здібностей. Перехід до навчальної діяльності стимулює довільність мислення, розвиток уяви, що є фундаментом креативності. Формування емоційної саморегуляції, наполегливості та позитивної самооцінки створює сприятливі особистісні передумови.

Розглянуто також вплив дистанційного навчання, що, попри виклики (обмеження прямої взаємодії, зниження мотивації), відкриває значні можливості для персоналізації та використання цифрових інструментів. Ефективний розвиток творчості в цих умовах вимагає адаптації педагогічних методів (проблемні, ігрові, проєктні, ТРВЗ) та трансформації ролі вчителя і батьків на фасилітаторів і партнерів.

Отже, теоретичний аналіз підтверджує критичну важливість цілеспрямованого розвитку творчих здібностей молодших школярів, особливо в адаптованих умовах дистанційного навчання. Це закладає міцний фундамент для успішної самореалізації дитини у сучасному світі.

Розділ II.

Емпіричне дослідження проявів творчих здібностей молодших школярів

2.1. Загальні питання організації і проведення діагностичної роботи.

Емпіричне дослідження проявів творчих здібностей молодших школярів є основним етапом нашої магістерської роботи, що дозволило перейти від теоретичного осмислення феномену творчості до його практичної оцінки. З огляду на специфіку даного дослідження, яке передбачало діагностику творчих здібностей та подальшу розробку рекомендацій щодо їх розвитку в процесі роботи з учнями, ми приділили особливу увагу вибору інструментарію та адаптації процедур до дистанційного формату.

Основною **метою** проведеної діагностичної роботи було об'єктивне виявлення актуального рівня та якісних характеристик прояву творчих здібностей молодших школярів. Результати цієї діагностики послуговували емпіричним підґрунтям для подальшої розробки практичних рекомендацій з розвитку креативності у освітньому середовищі та позакласній роботі, що стало наступним етапом нашого дослідження.

Відповідно до цієї мети, ми поставили перед собою такі завдання діагностичної роботи:

- визначити вихідний (актуальний) рівень сформованості ключових компонентів творчих здібностей (дивергентного мислення, уяви, фантазії, оригінальності, гнучкості, швидкості, розробленості) у молодших школярів.
- виявити індивідуальні особливості прояву творчого потенціалу у кожної дитини та групи загалом.
- зібрати емпіричні дані, необхідні для системного аналізу стану проблеми та обґрунтування практичних рекомендацій щодо розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Проведення діагностики творчих здібностей молодших школярів базувалося на низці важливих *принципів*:

- Принцип валідності та надійності. Було забезпечено адекватність вимірювання саме тих аспектів творчості, які були предметом дослідження, що гарантувало стабільність результатів.

- Принцип об'єктивності. Ми прагнули мінімізувати вплив суб'єктивних факторів на отримані дані.

- Принцип комплексності. Оскільки творчі здібності є багатокomпонентним утворенням, ми використовували кілька методик, що дозволили оцінити різні аспекти креативності.

- Принцип вікової відповідності. Усі діагностичні завдання та інструкції були сформовані таким чином, щоб бути повністю зрозумілими та доступними для молодших школярів, враховуючи їхні пізнавальні можливості.

- Принцип етичності та конфіденційності. Для дітей було створено психологічно комфортні умови під час діагностики, також отримано обов'язкову інформовану згоду від батьків (опікунів) учнів на участь у дослідженні та забезпечено анонімність і конфіденційність отриманих результатів.

- Принцип системності та цілеспрямованості. Ми розуміли, що діагностична робота є етапом дослідження, і її результати мали безпосередньо вплинути на обґрунтування подальших теоретичних та практичних рекомендацій щодо розвитку творчості в онлайн-форматі.

Процес організації діагностики охопив кілька ключових етапів:

Підготовчий етап. Нами було експериментальну базу та сформовано вибірку дослідження, визначено кількість учасників з числа учнів молодших класів.

На основі теоретичного аналізу було обрано та адаптовано діагностичні методики, які, на нашу думку, найповніше відображали структуру творчих здібностей. Ми зосередилися на інструментах, що дозволяли оцінити оригінальність, гнучкість, швидкість та розробленість ідей.

Було розроблено чіткі критерії та показники оцінки рівня сформованості творчих здібностей молодших школярів.

Ми підготували всі необхідні діагностичні матеріали, бланки, інструкції та інші візуальні матеріали для полегшення сприйняття завдань дітьми.

Експериментальною базою дослідження став Новокропивницький ЗЗСО І-ІІІ рівнів, с.Новий Кропивник, Дрогобицького району Львівської області.

Було отримано дозволи від адміністрації навчального закладу та батьків (опікунів) учнів на проведення дослідження, детально пояснивши його мету та гарантії конфіденційності.

Основний (діагностичний) етап:

Було проведено діагностичний зріз, здійснюючи всі заплановані процедури. Ми прагнули створити максимально комфортну та невимушену атмосферу для дітей, надавали чіткі інструкції та необхідну підтримку. Діагностика проводилась у невеликих групах або індивідуально, щоб забезпечити належний контроль за розумінням завдань та самостійністю їх виконання.

Під час роботи ретельно фіксувалися та систематизувалися всі отримані результати, використовуючи електронні таблиці для зручності подальшої обробки.

Аналітичний етап:

Проведено кількісну обробку даних, застосовуючи методи математичної статистики для узагальнення показників та виявлення статистично значущих відмінностей чи взаємозв'язків. Паралельно ми провели якісний аналіз даних, детально інтерпретуючи отримані результати, виявляючи характерні особливості прояву творчих здібностей у дітей, аналізуючи зміст їхніх творчих продуктів, а також визначаючи типові труднощі та сильні сторони.

На основі узагальнення отриманих даних ми сформулювали висновки щодо актуального рівня розвитку творчих здібностей молодших школярів. Ці висновки стали безпосередньою основою для розробки та обґрунтування методичні рекомендації для педагогів, шкільних психологів та батьків щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Для емпіричної оцінки творчих здібностей ми керувалися комплексом *критеріїв*, що відображають ключові характеристики дивергентного мислення – основи креативності. Цими критеріями були: швидкість – продуктивність ідей; гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї з різних категорій; оригінальність – унікальність та нетривіальність ідей; розробленість – деталізація та вдосконалення ідей; та фантазія / уява – здатність створювати нові образи.

Для діагностики творчих здібностей дітей за цими критеріями використали адаптовані та модифіковані тестові методики, які були оптимальними для молодших школярів і релевантні меті нашого дослідження:

1. Тести дивергентного мислення за Е. Торренсом (Torrance Tests of Creative Thinking – ТТСТ), фігурна форма (модифікована). Ця методика дозволила нам оцінити швидкість, гнучкість, оригінальність та розробленість за допомогою візуальних стимулів. Завдання, такі як «Незавершені фігури» або «Повторювані фігури», ми пропонували дітям для побудови зображень, що давало можливість оцінити різноманітність, оригінальність та деталізацію їхніх ідей. Адаптація для онлайн-формату здійснювалася через використання інтерактивних віртуальних дошок або цифрових графічних редакторів, де діти могли малювати.

2. Тест «Незвичайне використання предметів» (адаптований за Дж. Гілфордом). Ця вербальна методика була застосована для оцінки швидкості та гнучкості мислення. Ми просили дітей назвати якомога більше різних способів використання звичайних предметів (наприклад, ключа, газети). Оцінювалася як загальна кількість запропонованих варіантів, так і різноманітність категорій, до яких вони належали. Це завдання ми проводили в усному форматі під час відеоконференції.

3. Тест «Намалюй неіснуючу тварину» (модифікований варіант). Ця проєктивна методика дозволила нам оцінити рівень уяви, оригінальність та здатність до розробки ідей. Ми пропонували дітям створити малюнок тварини, якої не існує в природі, а потім придумати їй назву, середовище існування,

звички тощо. Ми оцінювали унікальність концепції, багатство деталей та виразність створеного образу. Цей тест легко адаптувався до онлайн-формату завдяки використанню цифрових малювальних програм або можливості фотофіксації робіт, виконаних на папері.

4. Методика «Креативне поле» (авторська модифікація). Це інтерактивне завдання, розроблене для комплексної оцінки оригінальності, швидкості та фантазії. Воно включало серію коротких креативних завдань (наприклад, створення метафор, придумування закінчення історії, пошук незвичайних асоціацій до слів), які виконувалися дітьми у формі гри.

Застосування цих методик у комплексі дозволило нам отримати всебічні та достовірні дані про рівні сформованості творчих здібностей у молодших школярів, що стало критично важливою емпіричною базою для науково обґрунтованої розробки методичних рекомендацій для педагогів, шкільних психологів та батьків щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

Комплексна оцінка творчих здібностей молодших школярів здійснювалася за п'ятьма основними критеріями, які відображають ключові характеристики дивергентного мислення — основи креативності. Кожен критерій був оцінений за допомогою відповідних якісних та кількісних показників, отриманих із застосованих методик.

Таблиця 2.1.

Система критеріїв та показників оцінки творчих здібностей молодших школярів

Критерій	Якісна характеристика	Кількісні показники	Інструменти оцінки
Швидкість (продуктивність)	Здатність генерувати велику кількість ідей за обмежений час.	Кількість ідей/елементів	ТТСТ (фігурна форма); Тест «Незвичайне використання предметів»

Гнучкість	Здатність продукувати різноманітні ідеї, що належать до різних категорій.	Кількість категорій	ТТСТ (фігурна форма); Тест «Незвичайне використання предметів»
Оригінальність	Унікальність, нетривіальність та незвичність ідей, що відрізняються від загальноприйнятих.	Частота унікальних ідей; бали за унікальність	ТТСТ (фігурна форма); Тест «Незвичайне використання предметів»; Тест «Намалюй неіснуючу тварину»; Методика «Креативне поле»
Розробленість	Здатність деталізувати та вдосконалювати ідеї, надавати їм завершеної форми.	Кількість додаткових деталей; повнота опису	ТТСТ (фігурна форма); Тест «Намалюй неіснуючу тварину»
Уява та фантазія	Здатність створювати нові, неіснуючі образи, сюжети та метафори.	Оцінка за 5-бальною шкалою (від 1-й рівень – низька уява до 5-й – висока)	Тест «Намалюй неіснуючу тварину»; Методика «Креативне поле»; Тест «Казка з картинок»

На основі інтегральної оцінки за всіма критеріями було виділено три рівні сформованості творчих здібностей у молодших школярів. Інтерпретація отриманих результатів дозволила класифікувати учнів і виявити характерні для кожного рівня якісні та кількісні характеристики.

Таблиця 2.2.

Розподіл учнів за рівнями розвитку творчих здібностей

Рівень розвитку креативності,	Кількісні показники (середні значення)	Якісні характеристики
-------------------------------	--	-----------------------

Високий	Швидкість: понад 40 ідей; Гнучкість: понад 7 категорій; Оригінальність: висока частота унікальних ідей (>15%); Розробленість: висока деталізація; Уява: 4-5 балів.	Легко генерують велику кількість унікальних ідей, що відрізняються нестандартністю та деталізацією. Малюнки та історії є оригінальними, фантастичними та глибоко продуманими.
Середній	Швидкість: 20-40 ідей; Гнучкість: 3-6 категорій; Оригінальність: низька частота унікальних ідей (<10%); Розробленість: низька деталізація; Уява: 2-3 бали	Виявляють достатню продуктивність і гнучкість, але схильні до шаблонного мислення. Оригінальні ідеї трапляються рідко. Уява орієнтована на існуючі образи, творчі продукти є простими та недостатньо деталізованими.
Низький	Швидкість: менше 20 ідей; Гнучкість: 1-2 категорій; Оригінальність: ідеї повністю стереотипні; Розробленість: відсутність деталізації; Уява: 1-2 бали.	Мають значні труднощі з виконанням творчих завдань. Генерують незначну кількість ідей, що є повністю стереотипними. Відсутня здатність до фантазування, їхнє мислення є консервативним та схильним до наслідування.

Розроблена система критеріїв дозволила не лише кількісно оцінити результати діагностики, але й якісно проінтерпретувати прояви творчого потенціалу кожного учня та групи загалом.

На основі емпіричних даних, отриманих під час діагностичного зрізу з 30 учнями 3-го класу, було проведено глибокий кількісний та якісний аналіз рівня сформованості їхніх творчих здібностей.

Аналіз показав, що рівень розвитку креативності у молодших школярів є неоднорідним: значна частина учнів демонструє середній рівень, що потребує цілеспрямованого розвитку, тоді як менша група виявляє високий творчий потенціал або, навпаки, має низькі показники. Отримані дані дозволили

виявити індивідуальні та групові особливості проявів креативності, що є основою для подальшої розробки педагогічних рекомендацій та комплексу вправ.

Для повноти аналізу ми використали як кількісні (статистичний розподіл, середні значення), так і якісні методи (контент-аналіз творчих продуктів дітей). Результати за кожною з методик детально описані нижче.

Аналіз результатів за тестом дивергентного мислення Е. Торренса (фігурна форма)

Дана методика дозволила отримати кількісні дані щодо основних компонентів креативності: швидкості, гнучкості, оригінальності та розробленості. На основі отриманих балів ми розподілили 30 учнів за трьома умовними рівнями розвитку креативності: високий, середній та низький.

Таблиця 2.3.

Співвідношення рівнів вираженості складових креативності досліджуваних учнів (n=30)

Показник креативності	Високий рівень (учні, %)	Середній рівень (учні, %)	Низький рівень (учні, %)
Швидкість	17% (5 учнів)	63% (19 учнів)	20% (6 учнів)
Гнучкість	10% (3 учні)	60% (18 учнів)	30% (9 учнів)
Оригінальність	3% (1 учень)	27% (8 учнів)	70% (21 учень)
Розробленість	7% (2 учні)	20% (6 учнів)	73% (22 учні)

Інтерпретація показників за тестом П. Торренса:

За показником швидкості більшість учнів (63%) продемонстрували середній рівень, що свідчить про їхню здатність генерувати достатню кількість ідей, хоча й без видатних показників. Незначна кількість дітей (17%) має високу продуктивність мислення, що є сприятливою основою для подальшого розвитку. Водночас, 20% учнів показали низькі результати, що може бути

пов'язано як із повільним темпом мислення, так і з невпевненістю у власних силах.

Гнучкість: Розподіл за цим показником схожий на попередній: 60% учнів перебувають на середньому рівні. Однак, значна частина дітей (30%) має низький рівень гнучкості, що свідчить про труднощі у перемиканні між різними категоріями ідей. Це часто проявляється у монотонних, однотипних відповідях. Лише 10% дітей демонструють високу гнучкість, що дозволяє їм знаходити нестандартні асоціації.

Оригінальність та розробленість: Оригінальність - це один із ключових показників креативності, що характеризується унікальністю, нетривіальністю та незвичністю ідей, рішень або творчих продуктів, які відрізняються від загальноприйнятих і стереотипних. В контексті нашого дослідження, оригінальність оцінюється за ступенем відхилення ідей дитини від стандартних, типових відповідей.

Розробленість - це також досить важливий показник креативності, вперше виділений психологом Е. Торренсом. В контексті нашого дослідження, він означає здатність дитини деталізувати, вдосконалювати та завершувати ідею, додаючи до неї нові елементи, що робить її більш складною і продуманою.

Саме ці показники виявилися найслабшими у більшості досліджуваної групи. Понад 70% учнів продемонстрували низький рівень оригінальності та розробленості. Це означає, що, попри здатність генерувати ідеї (швидкість), діти переважно орієнтуються на стереотипні образи та схеми, не здатні виходити за рамки шаблону та деталізувати свої думки.

Цей результат є критично важливим, оскільки саме оригінальність та розробленість є основними індикаторами креативного мислення, що робить їх ключовими цілями для подальшої корекційно-розвивальної роботи.

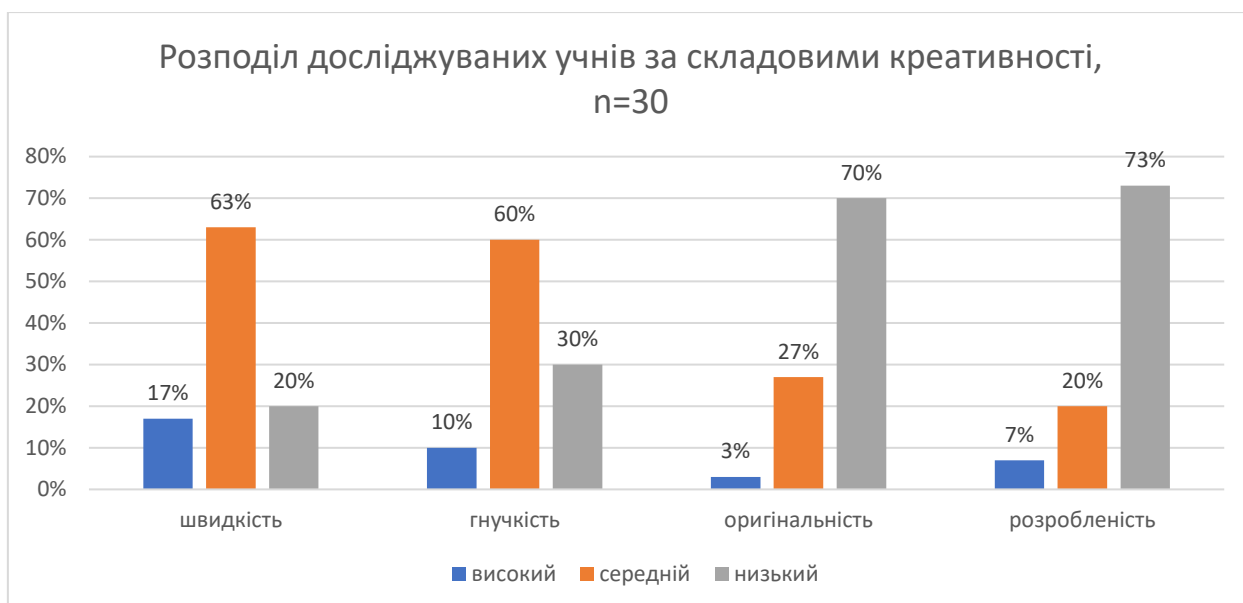

Рис.2.1. Співвідношення показників складових креативності (за тестом Е. Торренса, n=30)

Аналіз результатів за тестом «Незвичайне використання предметів» (за тестом П. Торренса, вербальна форма)

Ця методика дозволила оцінити швидкість та гнучкість вербального мислення. Результати підтвердили тенденції, виявлені тестом П. Торренса.

Таблиця 2.4.

Співвідношення показників швидкості та гнучкості у досліджуваних молодших школярів (n=30)

Показник вербального мислення	Середній бал по групі	Високий рівень (учні, %)	Середній рівень (учні, %)	Низький рівень (учні, %)
Швидкість (кількість ідей)	6,5 ідеї на предмет	13% (4 учні)	70% (21 учень)	17% (5 учнів)
Гнучкість (кількість категорій)	2,7 категорій на предмет	10% (3 учні)	60% (18 учнів)	30% (9 учнів)

Швидкість. Середній показник у 6,5 ідей на предмет свідчить про середній рівень продуктивності вербального мислення. Більшість учнів змогли запропонувати типові, функціональні варіанти використання.

Гнучкість. Показник гнучкості є дещо нижчим, ніж швидкість. Учні демонструють труднощі з перемиканням на інші, нестандартні способи використання. Наприклад, для предмета «ключ» більшість відповідей були пов'язані з відчиненням/зачиненням, ремонтом або пошуком. Дуже рідко звучали такі варіанти, як «ключ як прикраса», «для малювання», «як музичний інструмент». Це підтверджує, що вербальне мислення учнів переважно є стереотипним.

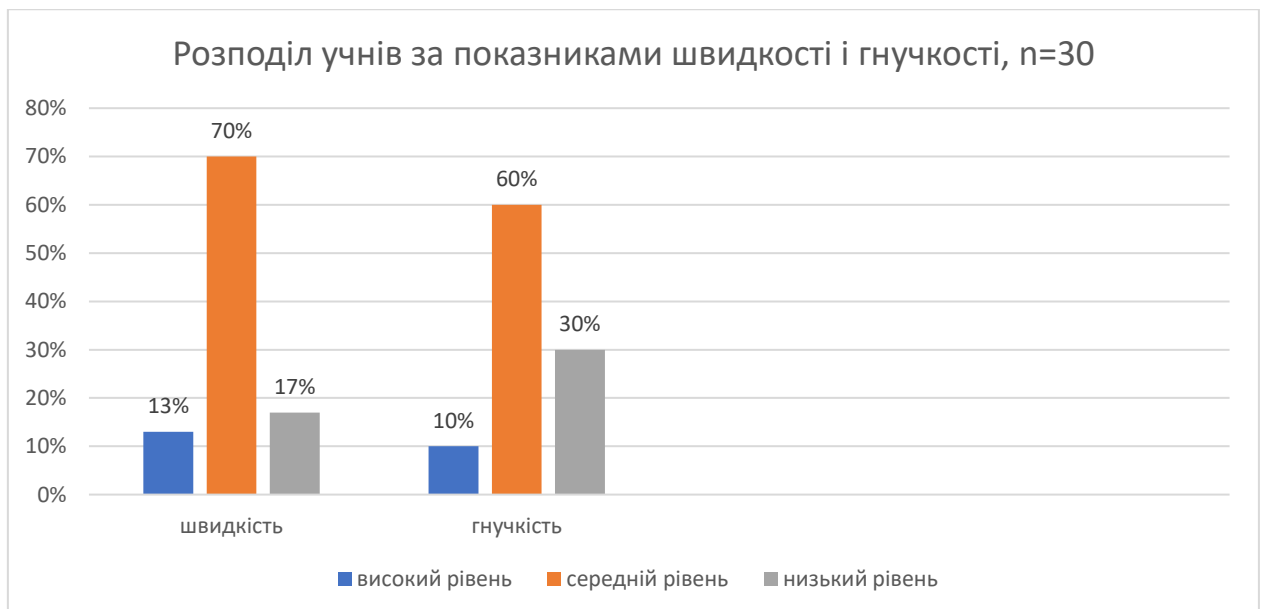

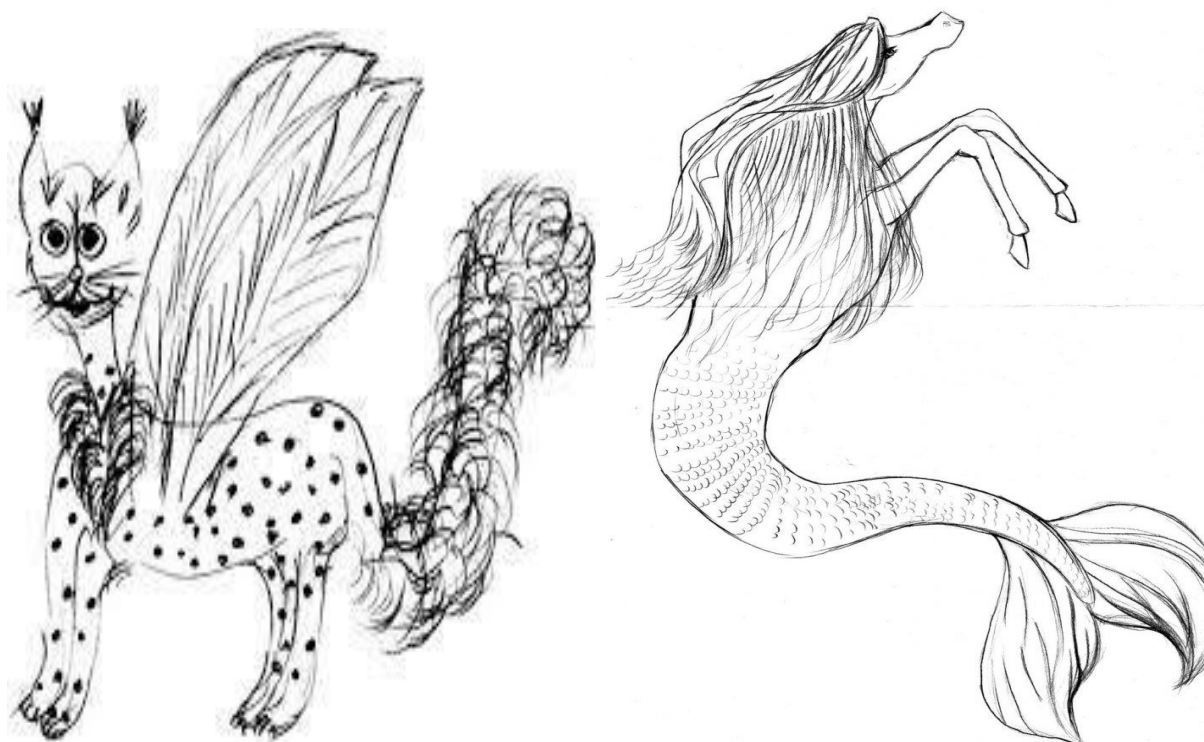
Рис.2.2. Співвідношення показників швидкості і гнучкості (за тестом Е. Торренса, вербальна форма, n=30)

Аналіз результатів за тестом «Намалюй неіснуючу тварину»

Ця проективна методика дала можливість отримати якісні дані про рівень уяви, оригінальності та здатність до розробки ідей. Результати були проаналізовані методом контент-аналізу та класифіковані за трьома рівнями.

Низький рівень (близько 60% учнів): Діти створювали малюнки, які були гібридами існуючих тварин (наприклад, кінь з риб'ячим хвостом, або тварина з головою ведмедя та тілом зайця, білка з крилами та ін.). Назви та описи були

дуже короткими та прямолінійними. Це свідчить про те, що уява ще орієнтована на існуючі образи і потребує стимуляції для створення принципово нових концепцій.

Середній рівень (близько 25% учнів): Учні створювали більш складні образи, які, хоч і мали елементи реальних тварин, але поєднувалися в незвичний спосіб. Описи були більш детальними, містили інформацію про середовище існування та особливі звички. Це свідчить про наявність елементів розробленості та фантазії.

Високий рівень (близько 15% учнів): Лише кілька дітей створили по-справжньому оригінальні концепції, що не мали прямих аналогів у реальному світі. Наприклад, тварина, яка жила на хмарах, або істота, що змінювала колір залежно від настрою. Описи були дуже детальними, містили вигадливі назви та історії про їхнє життя.

Аналіз результатів за методикою «Креативне поле»

Дана методика, що проводилася в ігровому форматі, дозволила виявити прояви оригінальності та фантазії у вербальних та образних асоціаціях. Аналіз відповідей також засвідчив неоднорідний розподіл за рівнями.

Низький рівень (близько 70% учнів). У відповідь на завдання (наприклад, «придумай закінчення історії») учні давали стереотипні, передбачувані розв'язки. Асоціації до слів (наприклад, «книга» - «читати», «школа») були стандартними та функціональними. Це вказує на переважання шаблонного мислення, що може бути спричинене як недостатнім розвитком фантазії, так і прагненням дати «правильну» відповідь.

• Високий рівень (близько 30% учнів). Менша частина вибірки демонструвала високу оригінальність. Вони пропонували незвичайні закінчення історій (наприклад, історія про мандрівку на планету) та творчі, нешаблонні асоціації. Це свідчить про значний потенціал, який може бути розкритий за допомогою спеціальних вправ.

***Аналіз результатів спостереження за творчою діяльністю
молодших школярів***

З метою отримання всебічної та об'єктивної картини прояви творчих здібностей молодших школярів, окрім психодіагностичних методик, було застосовано метод спостереження. Спостереження проводилося впродовж усього періоду дослідження - як під час урочної діяльності, так і в позашкільний час. Це дозволило валідизувати дані, отримані в ході тестування, та проаналізувати, як креативність учнів проявляється в природному для них середовищі.

Об'єктом спостереження були:

- поведінка учнів під час виконання творчих завдань на уроках;
- ставлення до нетипових, проблемних ситуацій;
- активність у дискусіях, під час обговорень;
- ініціативність та самостійність у виборі форм і способів виконання завдань;
- прояви творчої діяльності у позашкільний час (за даними самозвітів та спостереження за їхньою діяльністю у групі продовженого дня, на перервах).

На основі фіксації та систематизації даних спостереження були отримані такі результати:

Спостереження за учнями під час уроків (наприклад, «Я досліджую світ», образотворче мистецтво, трудове навчання) виявило такі закономірності:

- Значна частина учнів (близько 60-70%), виконуючи творчі завдання, схильна орієнтуватися на наданий вчителем зразок або шукати «правильну» відповідь. Так, під час виконання завдання «створи малюнок на вільну тему»,

більшість дітей малювали типові сюжети (природа, сім'я, домашні улюбленці), що свідчить про низьку оригінальність та схильність до наслідування.

- Приблизно 20% учнів виявляли труднощі з початком виконання завдання, потребували постійного заохочення та інструкцій. Вони рідко пропонували власні ідеї, а у випадку виникнення складнощів швидко втрачали інтерес. Це відповідає показникам низького рівня креативності, виявленим тестуванням.

- Навіть у завданні, що передбачало свободу вибору, учні часто використовували стереотипні рішення. Наприклад, у проєкті, де потрібно було вигадати спосіб очищення води, більшість дітей пропонувала фільтр. Оригінальні ідеї, такі як використання рослин або звукових хвиль, зустрічалися вкрай рідко. Це підтверджує, що найбільшим бар'єром для творчості у більшості учнів є саме шаблонне мислення.

- Невелика частина учнів (близько 10-15%) демонструвала значну ініціативність та ентузіазм. Вони пропонували нестандартні ідеї, не боялися експериментувати та виходити за межі інструкції. Ці учні, за нашими спостереженнями, відповідали категорії «високий рівень креативності» за результатами тестів.

Спостереження за творчою діяльністю учнів поза уроками дало змогу виявити нові аспекти, що не завжди були помітні в умовах формальної освіти.

- У вільній, ігровій атмосфері (наприклад, під час перерв, у гуртках) учні, які на уроках були пасивними, виявляли більшу схильність до творчої діяльності. Вони охочіше брали участь у колективних іграх з вигадуванням сюжетів, створювали поробки з підручних матеріалів. Це свідчить, що певна частина дітей обмежує свою креативність у класі через страх помилитися або отримати негативну оцінку.

- Під час спостереження за вільною грою (наприклад, у рольові ігри) було зафіксовано високий рівень уяви. Діти придумували складні, багатосюжетні історії, використовували незвичайні образи та метафори. Це підтверджує, що

потенціал до розвитку фантазії у молодших школярів значно вищий, ніж показують результати тестування у стандартизованих умовах.

- Виявилось, що характер творчої діяльності значно залежить від середовища. Учні, які відвідували мистецькі гуртки або мали батьків, що підтримують творчі ініціативи, демонстрували вищі показники креативності, навіть якщо їхні результати тестування були середніми. Це підкреслює важливість цілеспрямованої підтримки творчої діяльності.

Таким чином результати спостереження доповнюють та підтверджують дані, отримані за допомогою психодіагностичних методик. Аналіз виявив:

1. Високу конформність та орієнтацію на зразок у більшості учнів під час виконання завдань в освітньому процесі.
2. Низьку ініціативність та схильність до шаблонного мислення, що є основними бар'єрами для розвитку креативності.
3. Наявність значного, але нереалізованого творчого потенціалу, який активується у сприятливих, вільних від оцінювання умовах.

Аналіз продуктів дитячої творчості (малюнків, аплікацій, поробок та інших творчих робіт) став важливим доповненням до психодіагностичних методик та педагогічного спостереження. Він дозволив не лише підтвердити раніше отримані кількісні дані, а й отримати якісні, наочні докази рівня розвитку творчих здібностей учнів, їхніх індивідуальних особливостей та схильностей.

Дослідження охопило роботи 30 учнів, створені як під час уроків (образотворче мистецтво, трудове навчання), так і в межах вільної діяльності.

Аналіз проводився за такими основними критеріями:

- Оригінальність сюжету та ідеї;
- Розробленість та деталізація;
- Технічна креативність - чи використовувала дитина незвичайні техніки, поєднання матеріалів, експериментувала з формою та кольором.
- Емоційна та індивідуальна виразність і своєрідність.

На основі контент-аналізу продуктів дитячої творчості були виявлені такі результати:

20% дітей ми умовно віднесли до низького рівня креативності. Їх роботи є переважно копіями або варіаціями стандартних зразків, які пропонувалися на уроках. Навіть при завданні «вільна тема» діти обирали найпростіші, найпоширеніші сюжети (наприклад, сонце, будинок, ялинка), що відображають бідність уяви. До того ж їх роботи є схематичними та не мають деталізації. Малюнки виконані простими лініями, без промальовування фону, тіней або додаткових елементів. Аплікації містять лише основні форми, без використання допоміжних матеріалів. Ці діти не експериментують з матеріалами, завдання виконуються за допомогою одного-двох звичних інструментів (олівець, фарба одного кольору). У них відсутнє прагнення до пошуку нових способів самовираження.

Продукти творчої діяльності учнів із середнім рівнем креативності (66,7%) мали такі особливості:

Прослідковувалася певна оригінальність, але здебільшого це комбінації відомих ідей. Так, на завдання «намалюй казкову істоту» діти створювали гібриди тварин, що вже існують (птаха або кіня з риб'ячим хвостом). Ідея є новою, але її компоненти залишаються стереотипними.

У роботах присутня певна деталізація, але вона не завжди є продуманою. Учні намалювали цікавий фон або додали кілька елементів, але загальний сюжет залишається простим. Це вказує на те, що діти прагнуть завершити роботу, але ще не мають достатніх навичок для глибокої розробки ідеї.

В роботах спостерігається обмежене використання технічних засобів. Діти використовують кілька кольорів або матеріалів, але не виявляють схильності до експериментів, що підтверджує дані про низький рівень гнучкості.

13,3% учнів ми віднесли до високого рівня креативності. Роботи цієї групи вирізняються унікальністю та неповторністю ідей. Діти створювали принципово нові, фантастичні світи, вигадували оригінальних персонажів, які

не мали прямих аналогів у реальному житті. Їх роботи є деталізованими та продуманими - малюнки мають глибокий сюжет, промальовані тіні та емоції персонажів; поробки є складними, складаються з багатьох дрібних елементів, що створюють єдину композицію.

Діти вільно експериментують з різними матеріалами та техніками (наприклад, поєднують малювання з аплікацією, використовують природні матеріали в незвичний спосіб). Це свідчить про їхнє гнучке мислення та пошук нових, неординарних рішень.

Таким чином аналіз продуктів дитячої творчості показав, що:

- Більшість учнів демонструють низьку оригінальність та розробленість у своїх творчих роботах, що є відображенням схильності до стереотипного мислення.

- Існує значний дисонанс між потенціалом та його реалізацією у формальних умовах освітнього процесу, що підтверджується обмеженістю творчих робіт у порівнянні з вільною діяльністю.

- Творчість молодших школярів є надзвичайно чутливою до педагогічного впливу та умов, у яких вона проявляється.

Отримані дані свідчать, що для подальшого розвитку креативності необхідно не лише пропонувати дітям творчі завдання, а й формувати таке освітнє середовище, яке стимулюватиме їх до пошуку оригінальних ідей та деталізованої розробки своїх задумів, що стане предметом наступного розділу.

Узагальнюючи результати діагностики, можна констатувати, що творчі здібності молодших школярів, хоча й розвиваються, але потребують цілеспрямованого педагогічного впливу. Зафіксовано такі ключові особливості:

1. Дисбаланс у розвитку компонентів креативності. Найбільш розвиненими компонентами є швидкість та гнучкість, тоді як оригінальність, розробленість і фантазія є найменш сформованими. Це вказує на те, що діти здатні генерувати ідеї, але мають труднощі з їх унікальністю та деталізацією.

2. Залежність від стереотипів. Більшість учнів демонструє схильність до шаблонного мислення як у вербальних, так і у візуальних тестах. Це є серйозним бар'єром для творчого розвитку.

3. Наявність творчого потенціалу. Незважаючи на загальну картину, невелика частина учнів (20%) виявляє високі показники креативності, що свідчить про наявність значного потенціалу в групі загалом.

Отримані результати є емпіричною базою для розробки педагогічних рекомендацій та комплексу вправ, які будуть представлені у наступних розділах роботи, з метою подолання виявлених труднощів та стимулювання розвитку креативності у всіх учнів.

Висновок до другого розділу.

Проведене емпіричне дослідження проявів творчих здібностей молодших школярів дозволило досягти поставленої мети та виконати всі завдання, що були визначені на початку роботи. Комплексне застосування низки адаптованих психодіагностичних методик, методу спостереження та контент-аналізу продуктів дитячої творчості забезпечило отримання об'єктивних та валідних даних щодо актуального стану розвитку креативності у досліджуваній групі.

На основі детального аналізу емпіричних даних було сформульовано такі ключові висновки:

1. Виявлено неоднорідний рівень розвитку творчих здібностей у молодших школярів. Більшість досліджуваної групи (66,7%) демонструє середній рівень креативності, що характеризується наявністю творчого потенціалу, який, однак, потребує цілеспрямованого педагогічного впливу. Невелика частина учнів (13,3%) виявляє високий рівень розвитку творчих здібностей, тоді як значна частка (20%) має низькі показники.

2. Зафіксовано виражений дисбаланс у розвитку компонентів креативності. Найбільш розвиненими складовими виявилися швидкість та гнучкість мислення. Учні здебільшого здатні генерувати достатню кількість

ідей, проте мають значні труднощі з їх унікальністю та глибиною. Натомість, такі ключові індикатори креативності, як оригінальність та розробленість, є найменш сформованими. Більшість дітей демонструє схильність до шаблонного, стереотипного мислення як у вербальній, так і у візуальній діяльності.

3. Виявлено значний, але нереалізований творчий потенціал. Спостереження за учнями в освітньому процесі та аналіз продуктів творчості підтвердили, що в умовах, які не обмежуються жорсткими рамками та оцінюванням, діти виявляють вищий рівень уяви, фантазії та ініціативності. Це свідчить, що основними бар'єрами для розвитку креативності у шкільному освітньому середовищі є конформність, орієнтація на зразок та страх помилитися.

4. Сформовано обґрунтовану емпіричну базу для розробки системи вправ, спрямованих на подолання виявлених труднощів та стимулювання творчих здібностей молодших школярів у освітньому середовищі і практичних рекомендацій для педагогів, психологів, батьків учнів. Результати, отримані в ході дослідження, дозволили чітко визначити «зони найближчого розвитку» - ті аспекти креативності (оригінальність, розробленість, уява), що потребують першочергової уваги.

Розділ III.

Шляхи та засоби розвитку творчих здібностей молодших школярів

3.1. Принципи організації творчої діяльності та методи і прийоми стимулювання дивергентного мислення молодших школярів

Креативність як найвища форма творчої активності є однією з ключових компетенцій, необхідних людині XXI століття. У молодшому шкільному віці, який характеризується високою пластичністю психіки, формується підґрунтя для її подальшого розвитку. На відміну від конвергентного мислення, що спрямоване на пошук єдиного, заздалегідь відомого рішення, дивергентне мислення орієнтоване на продукування множинних, оригінальних ідей, що виходять за межі шаблонів. Завдання педагога – не просто передати знання, а створити таке освітнє середовище, де учень відчуває себе дослідником, винахідником і творцем. Це означає перехід від традиційної моделі навчання до креативно-орієнтованої.

Організація творчої діяльності в початковій школі не може бути хаотичною. Вона підпорядковується низці науково обґрунтованих принципів, які забезпечують її системність, ефективність і відповідність віковим особливостям учнів.

Принцип проблемності та незавершеності. Цей принцип, що лежить в основі евристичного навчання, передбачає створення педагогом ситуацій, що не мають очевидного рішення. Це можуть бути незакінчені історії, неповні схеми, завдання з відсутніми даними. Такі умови спонукають учнів до пошуку, висунення гіпотез, експериментування та самостійного формулювання питань. Важливо, щоб учень відчував, що помилка – це не невдача, а лише один з етапів пошуку правильного рішення.

Принцип єдності мотиваційного й операційного компонентів. Творчість неможлива без внутрішньої мотивації, інтересу та захоплення. Педагог має постійно підтримувати пізнавальний інтерес, використовуючи позитивні стимули, заохочуючи ініціативу. З іншого боку, мотивація має

підкріплюватися конкретними практичними навичками (операціями), які дозволяють учням втілювати свої ідеї в життя. Це означає, що творчий процес має поєднувати мрію (мотивацію) з інструментами (навичками).

Принцип діалогічності та співпраці (співтворчості). Творчість часто є соціальним процесом. Створення в класі атмосфери співпраці та взаємодопомоги дозволяє учням обмінюватися ідеями, доповнювати один одного. Сократівський діалог, де кожен є рівноправним партнером, стає ідеальним інструментом для аргументації власних думок, висунення альтернатив і прийняття колективних рішень. Це розвиває комунікативні здібності та вміння слухати інші точки зору.

Принцип емоційної залученості та позитивного мікроклімату. Комфортне та безпечне освітнє середовище є необхідною умовою для творчого самовираження. Якщо дитина боїться висловити свою «дику» ідею, бо її висміють, творчий процес буде заблоковано. Роль вчителя – бути не контролером, а консультантом і помічником, який підтримує кожен ідею, навіть якщо вона здається незвичайною.

Принцип практичного застосування та міжсистемного переносу знань. Творча діяльність має виходити за межі навчальної аудиторії. Учням необхідно надавати можливість застосовувати свої знання та вміння в нових, нетипових ситуаціях. Це може бути створення власного проекту, розв'язання реальної проблеми або винахід нової функції для звичайного предмета. Такий підхід допомагає сформуванню цілісної картини світу та показати практичну цінність творчості. [52]

Застосування цих принципів є фундаментальною стратегією формування креативної особистості молодшого школяра. Вони мають створити цілісну систему, яка забезпечує перехід від традиційного навчання, що базується на відтворенні знань, до креативно-орієнтованої моделі.

Їх послідовне впровадження дозволяє педагогу створити сприятливе середовище замість атмосфери контролю, що стане простором для експерименту, де помилка сприймається як частина пізнавального процесу;

активізувати внутрішні ресурси учня через стимулювання пізнавального інтересу, а не зовнішнього примусу, що забезпечує міцну мотивацію до навчання; розвинути ключові компетенції від вміння працювати в команді (діалогічність) до здатності застосовувати знання в нових, нетипових ситуаціях (практичне застосування).

Н. Ткаченко виокремлює такі принципи, як принцип особистісної спрямованості (врахування індивідуальних особливостей дитини), принцип активності та самостійності (залучення до пошукової діяльності), принцип емоційної залученості (створення позитивного емоційного фону), принцип варіативності (використання нестандартних завдань), принцип гри (інтеграція ігрових форм у навчальний процес) [47. с. 10–14.].

Таким чином, саме дотримання всіх цих принципів дозволяє виховати не просто ерудовану людину, а особистість, здатну до творчого мислення, інновацій та ефективного розв'язання проблем у швидкозмінному світі.

Відповідно до позицій Дж. Гілфорда, дивергентне мислення є основою творчого мислення, що передбачає генерацію численних, різноманітних і оригінальних ідей у відповідь на відкриту проблему. [59]. Завдання педагога полягає в тому, щоб, використовуючи спеціально розроблені методи, систематично розвивати ці компоненти, формуючи у молодших школярів здатність до креативного пошуку. Методи стимулювання дивергентного мислення мають бути спрямовані на розвиток гнучкості, оригінальності, уяви та асоціативності.

1. Метод «Мозковий штурм» (брейнстормінг)

Одним із найбільш ефективних і широко застосовуваних методів у педагогічній практиці є «Мозковий штурм», розроблений американським вченим А. Осборном. Суть методу полягає у колективній генерації ідей, де головне правило — повна відсутність критики на етапі висунення пропозицій. Це створює психологічно безпечне середовище, що є критично важливим для молодших школярів, які часто бояться висловити нестандартну думку.

Метод «Мозкового штурму» сприяє розвитку гнучкості та швидкості мислення, оскільки заохочує учнів продукувати максимальну кількість ідей, навіть абсурдних, з подальшим їх аналізом і відбором [3].

Наступний метод, що розвиває дивергентне мислення, - синектика (від грец. *syn-ektos* - об'єднання різнорідних елементів), автором якого є В. Стейнберг. [61] Синектика, на відміну від «Мозкового штурму», використовує різні види аналогій для створення асоціацій та переосмислення проблеми. Він виділяв чотири типи аналогій, які можна адаптувати для роботи з дітьми:

- Пряма аналогія: пошук схожості між об'єктом і явищем (наприклад, «як працює вітряк і як працює серце?»).
- Особиста (емпатія): учень уявляє себе об'єктом або його частиною («якби я був краплею дощу...»).
- Символічна: використання метафоричних образів («сонце – це золота монета»).
- Фантастична: розв'язання проблеми у вигаданому, нереальному світі («якби гравітація зникла...»).

Застосування синектики в навчальному процесі дозволяє подолати психологічну інерцію та активувати асоціативне мислення [3].

3. Метод морфологічного аналізу, розроблений швейцарським астрономом Ф. Цвіккі, цей метод дозволяє систематизувати процес пошуку нових ідей. [48] Він ґрунтується на побудові «морфологічного ящика» — багатовимірної таблиці, де за осями розташовані основні характеристики об'єкта, а всередині — варіанти їх реалізації. Наприклад, для винаходу нової іграшки-конструктора можна виділити такі характеристики: матеріал (дерево, пластик), форма деталей (куб, трикутник, циліндр) та спосіб кріплення (магніти, пази, липучки). Комбінуючи різні варіанти, учень може отримати безліч оригінальних ідей.

Метод ефективно розвиває системне мислення та здатність бачити об'єкт у різних контекстах [48, с. 45-47].

4. Метод «Шість капелюхів мислення». Цей метод Е. де Боно (E. de Bono) є потужним інструментом для організації групового мислення, що запобігає конфліктам та дозволяє подивитися на проблему з різних ракурсів. Кожен «капелюх» символізує певний режим мислення, що сприяє розвитку гнучкості:

- Білий капелюх: об'єктивний аналіз фактів та інформації.
- Червоний капелюх: висловлення емоцій та інтуїтивних відчуттів.
- Чорний капелюх: критичний аналіз, виявлення недоліків.
- Жовтий капелюх: пошук переваг та позитивних аспектів.
- Зелений капелюх: генерація креативних, нових ідей.
- Синій капелюх: управління процесом, підведення підсумків [4].

Цей метод особливо корисний для формування у молодших школярів навичок групової роботи та вміння відокремлювати різні типи мислення.

Використання ігор на трансформацію образів, наприклад, «перетвори крапку в малюнок» або «домалою фігуру», активізує здатність дітей бачити нові можливості в знайомих образах.

У дослідженні вчених вказано, що подібні справи розвивають гнучкість мислення, адже дитина вчиться бачити нестандартні зв'язки між елементами простору [34, 37, 47].

Метод «креативного поля» передбачає варіативну інтерактивну взаємодію: дітям пропонують набір коротких завдань — придумати закінчення історії, створити метафору, дібрати незвичайне слово до зображення. Наприклад, на завдання «Яке слово найкраще пасує до зображення літаючої книги?» одна дитина відповіла: «Мрія, яка не знає меж». Це свідчить про емоційно-образну символізацію та асоціативну оригінальність. [7]

Іншим ефективним методом є робота з казками. [22] Методика казкотерапії використовується для розвитку творчого мислення через реконструювання сюжету, створення альтернативних фіналів або вигадування нових персонажів. Наприклад, під час заняття за темою «Якби Колобок був

супергероєм?» учні створювали власні варіанти казки з фантастичними елементами.

Крім того, значний потенціал для розвитку дивергентного мислення містить метод «семантичного зчитування» — інтерпретація неоднозначних стимулів (плям, абстрактних зображень, шумів). Такий підхід формує здатність до багатозначного сприйняття й багаторівневої інтерпретації, що є важливими компонентами творчого мислення.

Результати досліджень підтверджують ефективність системного використання зазначених методів у шкільній практиці. Так, за даними експериментального дослідження, проведеного Г. Білик, після тримісячної програми розвитку творчих здібностей за методиками Торренса та авторських вправ, показники гнучкості мислення зросли на 34%, оригінальності — на 42%, а розробленості — на 26% [3. с. 36–42.].

Загалом, для стимулювання творчої активності молодших школярів доцільним є поєднання вербальних і невербальних методів, елементів гри та рефлексії, завдань із відкритим кінцем. Це забезпечує варіативність мислення, формує здатність до творчого пошуку та підвищує внутрішню мотивацію до навчання. Системне застосування зазначених принципів і методів створює сприятливе середовище для становлення креативної особистості вже з раннього шкільного віку.

3.2. Застосування інтерактивних технологій та творчих завдань для розвитку креативності

Сучасна педагогічна парадигма, детермінована викликами інформаційного суспільства, вимагає переосмислення традиційних підходів до розвитку креативності. Креативність, як визначальна риса особистості XXI століття, не є вродженим, статичним феноменом, а динамічною системою, що піддається цілеспрямованому формуванню. [41] Ключовою аксіомою в цій площині є те, що ефективне стимулювання креативності у молодших школярів можливе лише за умов органічного поєднання інноваційних дидактичних

інструментів - інтерактивних технологій - із фундаментальними методологіями - творчими завданнями. Такий синергетичний підхід забезпечує не просто передачу знань, а активне залучення учня до пізнавального процесу, перетворюючи його з пасивного реципієнта на активного суб'єкта освітньої діяльності.

Інтерактивні технології в контексті початкової освіти слід розглядати не як самоціль, а як потужний інструмент, що значно розширює дидактичний потенціал педагога. Їхня сутність полягає у створенні таких умов, де учень вступає в активний діалог з навчальним контентом, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу та стимулює когнітивні процеси.

1. Розширення доступу до інформації та візуалізація. Традиційне навчання часто обмежується текстовими джерелами та статичними зображеннями. Інтерактивні технології, такі як мультимедійні дошки, планшети, інтерактивні столи, дозволяють візуалізувати складні абстрактні поняття, перетворюючи їх на зрозумілі та захопливі образи. За допомогою анімації, відеоматеріалів та 3D-моделей можна демонструвати природні явища, історичні події, будову організмів, що значно активізує асоціативне та образне мислення, які є ключовими компонентами креативності. Учень може самостійно «маніпулювати» віртуальними об'єктами, що розвиває просторову уяву та здатність до нестандартного сприйняття. [3]

Ігрові елементи, інтегровані в навчальний процес, мають потужний мотиваційний потенціал. Освітні додатки та платформи, що використовують принципи гейміфікації (нагороди, рейтинги, змагання), стимулюють внутрішню мотивацію учнів. Завдання, оформлені як квести чи головоломки, спонукають до пошуку нестандартних рішень. Наприклад, в іграх, де потрібно створити власну історію або спроектувати віртуальний світ, дитина не просто засвоює матеріал, а застосовує свої знання в творчому контексті, розвиваючи сценарне та дизайнерське мислення. Це підтверджується дослідженнями, що свідчать про значне підвищення рівня залученості та ефективності навчання за допомогою гейміфікованих платформ.

Технології віртуальної (VR) та доповненої (AR) реальності відкривають безпрецедентні можливості для розвитку креативності. Замість того, щоб читати про стародавній Рим, учень може «прогулятися» його вулицями. Замість того, щоб вивчати будову сонячної системи на картинці, він може «побудувати» її власноруч у віртуальному просторі. Така безпосередня взаємодія з об'єктом пізнання не лише посилює ефект присутності, але й дозволяє учням експериментувати, змінювати об'єкти, створювати власні моделі та сценарії. Це формує у них навичку моделювання та системного бачення, що є основою для інноваційного мислення.

Інтерактивні технології сприяють організації спільної роботи. [33] Платформи для спільного доступу до документів, інтерактивні дошки, що дозволяють кільком учням одночасно працювати над одним проектом, створюють умови для колективної творчості. Взаємодія, обмін ідеями, спільне вирішення проблем у цифровому просторі розвивають не тільки дивергентне мислення, але й навички співпраці, комунікації та соціальної взаємодії.

Інтерактивні технології є лише інструментом. Їхня ефективність повністю залежить від змістовного наповнення, а саме — від якості та спрямованості творчих завдань. Творчі завдання — це дидактичні одиниці, які вимагають від учня не репродукції знань, а їх трансформації та створення нового продукту.

1. Завдання на трансформацію та модифікацію. Це завдання, де учням пропонується змінити або вдосконалити існуючий об'єкт чи ідею. Наприклад, «Придумай, як покращити шкільну парту», «Намалюй, як виглядатиме дерево у майбутньому». Використовуючи інтерактивні технології, учні можуть не просто усно описати свої ідеї, а візуалізувати їх, створивши 3D-модель або анімацію. Це допомагає розвинути критичне мислення та здатність бачити потенційні шляхи розвитку.

2. Завдання на створення нового продукту. Це завдання, де учням пропонується створити щось принципово нове. Це може бути:

- літературна творчість - написання власної казки, вірша, сценарію для мультфільму;

- художня творчість - створення малюнка, коміксу, анімації, колажу в цифрових редакторах;

- проектна діяльність - розробка міні-проекту (наприклад, «Еко-двір», «Наш сонячний годинник»), де учні мають продумати всі етапи від ідеї до реалізації, з використанням інтерактивних інструментів для презентації.

3. Завдання на розв'язання відкритих проблем. Відкриті проблеми — це ситуації, які мають кілька можливих рішень. Наприклад, «Що робити, якщо на уроці зникло світло?», «Як навчити робота малювати?». Ці завдання стимулюють дивергентне мислення, адже не мають єдиної правильної відповіді. За допомогою інтерактивних технологій можна моделювати ці ситуації, проводити віртуальні експерименти та обговорювати результати в онлайн-режимі.

4. Завдання на асоціативне та метафоричне мислення. Завдання типу «З чим можна порівняти дощ?», «Який звук має радість?» розвивають асоціативність, уяву та образність мислення. Інтерактивні дошки дозволяють створювати візуальні асоціативні карти, де учні можуть додавати зображення, звуки та відео, що відповідають їхнім асоціаціям.

Ефективне поєднання творчих завдань та інтерактивних технологій вимагає від педагога глибокого розуміння методики та готовності до постійного професійного розвитку. Цей процес не є спонтанним, а підпорядкований чіткій методології:

Педагог має розробляти такі навчальні сценарії, де інтерактивні технології є не просто доповненням, а невід'ємною частиною творчого завдання. Наприклад, замість того, щоб просто показати відео, педагог пропонує учням самостійно створити анімаційний ролик на задану тему, використовуючи спеціалізоване програмне забезпечення.

У креативно-орієнтованому навчанні роль педагога змінюється з транслятора знань на фасилітатора — наставника, що створює сприятливі умови для творчості, допомагає учням у пошуку інформації, надає підтримку

та консультації. Важливо не давати готових відповідей, а скеровувати учнів до самостійного пошуку.

Оцінка креативності не може бути зведена до традиційних критеріїв. Вона має враховувати такі аспекти, як оригінальність ідеї, гнучкість мислення, рівень самостійності, глибину занурення в проблему та здатність до співпраці. Для цього можна використовувати портфоліо учнів, де зберігаються їхні творчі проєкти, а також методики самооцінки та взаємооцінки.

Отже, застосування інтерактивних технологій у поєднанні з творчими завданнями є найбільш перспективним напрямом розвитку початкової освіти, спрямованим на формування креативної особистості. Такий підхід сприяє не лише розвитку дивергентного мислення, але й формує цілу низку інших, не менш важливих компетенцій: критичне мислення, цифрову грамотність, комунікативні навички та вміння працювати в команді.

У довгостроковій перспективі це призводить до якісної зміни освітнього процесу, де навчання стає захопливим, мотивуючим та особистісно-орієнтованим. Використання інноваційних технологій для вирішення творчих завдань є не просто трендом, а нагальною потребою, що дозволяє підготувати молодших школярів до успішної адаптації у світі, що постійно змінюється, та формування їх як активних творців власного майбутнього. Це є, без сумніву, однією з головних цілей сучасної педагогічної науки.

3.3. Методичні рекомендації для педагогів, шкільних психологів та батьків щодо розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку

Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку є комплексним завданням, яке вимагає скоординованих зусиль усіх суб'єктів освітнього процесу: педагогів, шкільних психологів та батьків. Кожна з цих ланок відіграє унікальну роль, створюючи цілісну систему підтримки та стимулювання креативності.

Рекомендації для педагогів

Педагог у початковій школі виступає ключовим фасилітатором творчості, відповідальним за створення сприятливого освітнього середовища. Його діяльність має бути спрямована на реалізацію таких методичних підходів:

1. Створення атмосфери психологічної безпеки: Важливо культивувати середовище, де учень не боїться помилитися або висловити «нестандартну» ідею. Слід відмовитися від негативної оцінки, замінивши її конструктивним аналізом. Заохочення до ризику та експерименту є критично важливим для розвитку гнучкості мислення.

2. Застосування відкритих завдань: Учитель має віддавати перевагу завданням, які не мають єдиного правильного рішення (так звані *open-ended tasks*). Це можуть бути проєктні завдання, творчі диктанти, де учні мають продовжити історію, чи завдання, що вимагають придумати нове застосування для звичайного предмета.

3. Імплементация методів дивергентного мислення: У повсякденній практиці слід використовувати такі методи, як «Мозковий штурм», синектика (наприклад, метод аналогій), морфологічний аналіз (розгляд об'єкта з різних сторін), ігрові методики. Це сприяє генерації великої кількості ідей та їх комбінуванню.

4. Інтеграція мистецтва та технологій: Урок не повинен обмежуватися однією предметною областю. Завдання, що поєднують літературу і малювання, математику і конструювання, сприяють міжсистемному перенесенню знань. Використання інтерактивних дошок, освітніх додатків та програм для візуалізації дозволяє учням втілювати свої ідеї в більш динамічних та захопливих формах.

5. Підтримка ініціативи: Необхідно надавати учням можливість самостійно обирати теми для творчих проєктів, висловлювати свої думки та ідеї. Це формує внутрішню мотивацію, яка є рушійною силою творчості.

Рекомендації для шкільних психологів

Шкільний психолог відіграє роль експерта, який діагностує творчий потенціал, надає індивідуальну підтримку та консультує всіх учасників освітнього процесу. Рекомендовано наступні форми роботи:

1. Діагностика та оцінка творчого потенціалу з використанням стандартизованих методик (наприклад, тести Торранса на дивергентне мислення, методики Елліса, що оцінюють креативність у малюнках), що дозволяє виявити дітей з високим творчим потенціалом. Важливо не лише ідентифікувати здібності, а й відстежувати динаміку їхнього розвитку.

2. Проведення психокорекційних занять для учнів, які мають труднощі з вираженням творчого «Я», можна проводити спеціалізовані тренінги та заняття, спрямовані на розвиток уяви, асоціативності, подолання страху помилки. Особлива увага має приділятися роботі з дітьми, які мають підвищену тривожність.

3. Психолог має надавати консультативну підтримку вчителям, допомагаючи їм адаптувати методики та завдання до індивідуальних особливостей дітей, а також пояснюючи психологічні аспекти творчого процесу.

4. Робота з батьками, яка передбачає проведення лекцій та тренінгів для батьків щодо важливості створення творчого середовища вдома, правильного реагування на дитячі ідеї та підтримки інтересів дитини.

Рекомендації для батьків

Сім'я є первинним середовищем, де закладаються основи творчості. Батьківська підтримка та зацікавленість є найсильнішим мотиватором для дитини. Для батьків рекомендовано наступне:

1. Створення творчого середовища вдома, забезпечення дитини доступом до різноманітних матеріалів для творчості (пластилін, фарби, конструктори, музичні інструменти, книги). Важливо, щоб ці матеріали були доступними, а не лежали на полиці «для особливих випадків».

2. Заохочення допитливості та експерименту. Батькам слід активно відповідати на дитячі запитання, а краще — спонукати дитину до самостійного пошуку відповідей. Не варто обмежувати дитину в експериментах, якщо вони безпечні. Негативні результати слід сприймати як важливий досвід.

3. Організовувати спільні ігри, читання книг, відвідування музеїв, театрів, виставок, що збагачують внутрішній світ дитини та дають нові ідеї для творчості. Важливо не просто споживати мистецтво, а обговорювати його, ставити відкриті запитання: «Що ти відчув, коли слухав цю музику?», «Яку історію ти бачиш на цій картині?».

4. Підтримувати унікальні інтереси дитини. Якщо дитина має навіть незвичне хобі, батькам слід підтримати його, надаючи відповідні матеріали та інформацію. Необхідно усвідомити, що творчість може виявлятися не лише в традиційних формах (малювання чи ліплення), а й у конструюванні, програмуванні, кулінарії тощо.

5. Замість того, щоб критикувати дитячі роботи, варто зосередитися на їхніх сильних сторонах. Наприклад, замість «Цей будинок нерівний» краще сказати «Який цікавий і незвичний будинок ти придумав! Розкажи, хто в ньому живе?». Такий підхід формує впевненість у власних силах та бажання творити.

Організація процесу розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку - це багатосторонній процес, що вимагає узгоджених дій педагогів, психологів та батьків.

Для педагогів ключовим є створення безпечного та стимулюючого освітнього простору, де використовуються інтерактивні та проектні методики.

Шкільний психолог виступає як діагност, коректор та консультант, допомагаючи адаптувати методики до індивідуальних потреб учнів та надаючи підтримку всім учасникам освітнього процесу.

Батьки відповідають за формування творчого середовища в сім'ї, заохочуючи допитливість, експерименти та спільну діяльність.

Кожен із цих суб'єктів, діючи в синергії, забезпечує цілісний та гармонійний розвиток креативної особистості, готової до нестандартних рішень та успішної адаптації у сучасному світі.

Висновки до третього розділу

Креативність є системним і динамічним феноменом, а не статичною характеристикою особистості. Її розвиток у молодшому шкільному віці є не лише можливим, а й необхідним, адже саме в цей період закладається основа для дивергентного мислення, яке Дж. Гілфорд вважав основою творчості. Ефективне стимулювання креативності вимагає переходу від традиційної, репродуктивної моделі навчання до креативно-орієнтованої, де учень є активним суб'єктом пізнання, а не пасивним споживачем інформації.

Підґрунтям для розвитку творчих здібностей є низка науково обґрунтованих принципів. Серед них - принципи проблемності, єдності мотиваційного й операційного компонентів, діалогічності, емоційної залученості та практичного застосування. Ці принципи створюють цілісну освітню систему, де помилка сприймається як етап пошуку, а навчання відбувається в атмосфері психологічної безпеки та співпраці.

Розвиток дивергентного мислення вимагає використання специфічних, науково обґрунтованих методів. До таких методів належать: «мозковий штурм», синектика, морфологічний аналіз, «Шість капелюхів мислення», а також ігрові методики, що активізують асоціативне, образне та символічне мислення. Ці методи, адаптовані до вікових особливостей молодших школярів, дозволяють цілеспрямовано розвивати гнучкість, оригінальність і швидкість мислення, що підтверджується результатами емпіричних досліджень.

Інтеграція інтерактивних технологій є потужним каталізатором творчої діяльності. Використання мультимедійних дошок, гейміфікації, VR- та AR-технологій значно розширює дидактичний потенціал, візуалізує абстрактні поняття та посилює мотивацію учнів. Однак ефективність цих інструментів

досягається лише за умови їх органічного поєднання з творчими завданнями, що вимагають трансформації знань і створення нових продуктів.

Процес формування творчих здібностей має багатосуб'єктний і скоординований характер. Успіх залежить від злагодженої роботи педагога, який виступає фасилітатором; шкільного психолога, який діагностує творчий потенціал та надає індивідуальну підтримку; і батьків, які створюють творче середовище вдома та заохочують допитливість дитини.

Таким чином, вивчення шляхів та засобів розвитку творчих здібностей молодших школярів демонструє, що це завдання вимагає системного, методологічно обґрунтованого підходу. Лише за умови дотримання комплексу принципів, використання інноваційних методик, інтеграції технологій та скоординованої взаємодії всіх учасників освітнього процесу, ми можемо виховати не просто ерудовану особистість, а креативного громадянина, здатного до інновацій, ефективного розв'язання проблем та успішної адаптації у швидкозмінному світі.

ВИСНОВКИ

Теоретико-емпіричне дослідження було присвячене вивченню психолого-педагогічних засад розвитку творчих здібностей молодших школярів. У результаті проведеного аналізу було досягнуто поставленої мети та виконано всі завдання, що дозволило сформулювати низку ключових висновків.

На теоретичному рівні було встановлено, що креативність - це багатогранний та динамічний феномен, який відіграє критично важливу роль у становленні особистості XXI століття. Молодший шкільний вік визначено як сенситивний період, де закладаються основи дивергентного мислення, що є фундаментом творчості. Обґрунтовано систему принципів (проблемності, діалогічності, емоційної залученості), а також ефективні методики (мозковий штурм, синектика, проєктні завдання), що забезпечують перехід до креативно-орієнтованої моделі навчання.

Емпірична частина дослідження дозволила отримати об'єктивні дані щодо стану розвитку творчих здібностей у молодших школярів. Було виявлено нерівномірний рівень розвитку креативності, з домінуванням середніх показників, що свідчить про наявність значного, але нереалізованого творчого потенціалу. Зафіксовано виражений дисбаланс компонентів, де швидкість і гнучкість мислення переважають над оригінальністю та розробленістю. Це вказує на схильність дітей до шаблонного мислення, спричинену такими бар'єрами, як конформність і страх помилки.

На основі отриманих даних було розроблено комплексну систему методичних рекомендацій, спрямованих на подолання виявлених труднощів. Ця система адресована педагогам, які мають створити безпечне середовище; шкільним психологам, які проводять діагностику та корекційну роботу; та батькам, які формують сприятливу атмосферу вдома.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що цілеспрямований розвиток творчих здібностей є невід'ємною частиною

сучасної початкової освіти. Розроблена система рекомендацій є дієвим інструментом для формування особистості, здатної до інновацій та успішної самореалізації.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та апробації авторських програм, що включають вправи для стимулювання оригінальності, а також у вивченні впливу різних інтерактивних технологій та корекційно-розвивальної роботи на розвиток творчих здібностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антипець В. П. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів як основи креативної особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів, 2015. Вип. 125. С. 279–282.
2. Бех М. Особистісно орієнтовані технології навчання в початковій школі. *Початкова школа*. 2017. № 6. С. 36–40.
3. Білик Г. Розвиток творчого мислення учнів початкової школи засобами інтерактивних методів навчання. *Психологія і педагогіка: зб. наук. праць*. 2022. № 5(94). С. 36–42
4. Боно Е. Шість капелюхів мислення. Львів : Свічадо, 2016. 224 с.
5. Вегера Н.С Інтегровані уроки в початковій школі. Харків: Ранок, 2018. 160 с.
6. Виготський Л. С. Психологія творчості. Київ: Вища школа, 1991. 156 с.
7. Воробйова Т. В. Формування креативних здібностей молодших школярів у процесі розв'язання навчальних завдань: автореф. канд.пед. наук: 13.00.09. Тернопіль, 2014. 19 с.
8. Гайдук Н. І. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі навчальної діяльності. *Вісник Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. Серія: Педагогіка*. 2019. № 30. С. 20–24.
9. Дем'янчук Г., Станкевич Н. Розвиток творчих здібностей особистості у процесі змішаного навчання на основі педагогіки партнерства. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 1. С. 43–51.
10. Державний стандарт початкової освіти. Київ. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
11. Дмитрієва С.М., Гаврилова Н.В. Методи дослідження творчих здібностей школярів: посібник-практикум. Житомир: ЖЦНТЕІ, 2002. 40 с.

12. Доценко С. О. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу (теоретичні та методологічні засади): монографія / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків: Мітра, 2018. 380 с.
13. Іванова І. Б. Розвиток творчості молодших школярів: навч.-метод. посібник. Полтава: ПОППО, 2018. URL: <https://cutt.ly/Qw2RzOik>.
14. Іванченко А. О. Психологія креативності особистості: теоретико-методологічний та прикладний аспекти: автореф. дис. ... докт. психол. наук: 19.00.01. Київ: Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, 2017. 20 с.
15. Імбер В., Олійник Н. Педагогічні умови розвитку креативності молодших школярів на уроках математики засобами дидактичних ігор. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: науковий журнал / МОН України, Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми, 2022. № 9–10 (123–124). С. 50–63. DOI: [10.24139/2312-5993/09-10.2022/050-063](https://doi.org/10.24139/2312-5993/09-10.2022/050-063)
16. Кірик М., Данилова Л. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів. Львів: Світ, 2019. 136 с.
17. Коломоєць Т. Г. Розвиток творчості дітей дошкільного віку на заняттях з художньої праці. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Педагогічні науки*. Чернігів, 2017. Вип. 149. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154284175.pdf> (дата звернення: 01.08.2025)
18. Крижановська Л. А. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота*. 2018. № 1. С. 74–77.
19. Кузьміна В. В. Тест на виявлення творчих здібностей у дітей шкільного віку. *Всеосвіта: сайт електронних матеріалів*. 2020. URL: <https://vseosvita.ua/library/test-na-viavlenna-tvorcih-zdibnostej-u-ditej-skilnogo-viku-246606.html>.

20. Ліннік О. О. Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ»: навч. посібн. Київ : Видавничий Дім «Слова», 2018. 248 с.
21. Лук О. Н. Психологія творчості. Київ : Наука, 2016. 375 с.
22. Мадзігон В. М., Федорова Н. Здібності творчість обдарованість особистості. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2018. Вип. 2. С. 96-105
23. Міщенко Н. І. Розвиток творчого потенціалу молодших школярів засобами інноваційних технологій. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 1. С. 138–144.
24. Моляко В. О., Музика О. Л. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень: монографія. Житомир: Рута, 2006. 320 с.
25. Моляко В. О. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості: монографія / АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, лаб. психології творчості. Київ: Педагогічна думка, 2008. 207 с.
26. Мостова Т. О. Особливості психологічної готовності учителів початкових класів до професійної діяльності в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 12 (57). 138 с.
27. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
28. Обертас Т. С., Довгий О. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи як актуальне завдання сучасної української школи. *Молодь і ринок*. 2021. № 11-12. С. 121-126.
29. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Київ: Кондор, 2024. 469 с.
30. Павленко В. В. Розвиток креативності молодших школярів: монографія. Житомир, 2017. 158 с.

31. Павленко І. Г., Курліщук І. І. Особливості розвитку творчих здібностей учнів засобами мистецтва в сучасній ЗЗСО. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70. Т. 3. С. 89–93.
32. Пашкевич Т. К. Творчі здібності молодших школярів та їх розвиток у процесі музично-теоретичної підготовки. *Культура і сучасність*. 2017. № 2. С. 173–177.
33. Писарчук О. Т., Руденський Р. Є. Провідні уміння й навички молодших школярів в умовах дистанційного навчання. *Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи: матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Тернопіль, 28 квіт. 2022 р.* Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 136–139.
34. Пов'якель Н. І., Розова Т. М. Практична психологія креативності: навч. посібник [для студентів психологічних спеціальностей]. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 321 с.
35. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник / уклад.: М. В. Лемак, В. Ю. Петрище. 2-ге вид., виправл. Ужгород: Видавництво О. Гаркуші, 2012. 616 с. URL: https://wp.nmc-pto.rv.ua/DOK/MZPsSI/Psyhologu_dla_roboty.pdf.
36. Рибалка В. В. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 424 с.
37. Роменець В. А. Психологія творчості: навч. посібник. 2-ге вид., доп. Київ: Либідь, 2001. 288 с.
38. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. Київ: Грамота, 2012. 504 с.
39. Сакалюк О. П., Глушак С. Т. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи за допомогою нетрадиційних технік творчості. *Молодий вчений*. 2020. № 4(2). С. 613-618.

40. Севідова О. І. Тест на виявлення творчих здібностей у школярів. Всеосвіта: методична бібліотека. 2020. URL: <https://vseosvita.ua/library/test-na-viavlenna-tvorcih-zdibnostej-u-skolariv-310136.html>.
41. Сегеда Н. А. Феномен креативності: сутність і структура. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. Мелітополь, 2007. Вип. 8. С. 129–137.
42. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2023. 376 с.
43. Скрипченко О., Долинська Л., Огороднійчук З. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Просвіта, 2001. 180 с.
44. Старовойт Л. Творчий розвиток молодших школярів засобами художньої діяльності. *Інновації в дошкільній і початковій освіті*. 2024. № 1. С. 25–32.
45. Статистичні методи у психології: курс лекцій з дисципліни для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 053 Психологія ОС «Магістр» / І.О. Корнієнко, О.Ю. Воронова. Мукачєво: МДУ, 2019. 44 с.
46. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра. Вибрані твори: в 5 т. Київ: Радянська школа, 1976. Т. 1. С. 209–400.
47. Ткаченко Н. Формування креативного мислення молодших школярів: методичні орієнтири. *Початкова школа*. 2019. № 6. С. 10–14.
48. Цвіккі Ф. Морфологія та творчість. *Сучасна освіта*. 2015. Т. 5, № 3. С. 45–52.
49. Чайка В. М., Шишак А. М. Діджиталізація початкової освіти: проблеми і перспективи. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. 2021. № 50. С. 38–47. <https://doi.org/10.37915/pa.vi50.301>.
50. Шинкаренко Н. В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Молодий вчений*. 2020. № 3. С. 329–331.
51. Шпіца Р. І., Скакодуб О. Розвиток творчості учнів 4 класу на уроках мистецтва в умовах онлайн-навчання. *Молодь і ринок*. 2023. № 217 (9). С. 80–87.

52. Шульга Л., Гончарова В. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей учнів початкової школи засобами гри. *Молодий вчений*. 2023. № 11 (123). С. 32–38.
53. Яценко К. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами арт-терапії. *Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи: матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів другого (магістер.) рівня вищ. освіти ф-ту початк. навчання, Харків, 16 трав. 2023 р.* / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; [за заг. ред. О. А. Мкртчян]. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 38.
54. Amabile T. M. Creativity in context: Update to «The social psychology of creativity». Westview Press. 1996. https://www.google.com/books/edition/Creativity_in_Context/nQ8N32N147UC?hl=en.
55. Barron F., Harrington D. M. Creativity, intelligence, and personality. *Annual Review of Psychology*. 1981. Vol.32(1). Pp. 439–476. DOI: [10.1146/annurev.ps.32.020181.002255](https://doi.org/10.1146/annurev.ps.32.020181.002255).
56. Boden M. A. *The creative mind: myths and mechanisms* (2nd ed.). London and New York: Routledge Taylor and Francis Group. 2004. 344 p.
57. Guilford J. P. Intellectual factors in productive thinking. In *Productive thinking in education*. The National Education Association. 1968. P. 5–21.
58. Guilford J. P. *The nature of human intelligence*. New York : McGraw-Hill, 1967. 536 p.
59. Hallmann R. J. The necessary and sufficient conditions of creativity. In *Creativity: its educational implications*. N.Y.; L.; Sidney. 1967.
60. Lubart T., Pacteau C., Jacque A. Y., Caroff X. Children's creative potential: an empirical study of measurement issues. *Learning and Individual Differences*. 2010. Vol. 20. P. 388–392.
61. Sternberg R., Lubart T. An investment theory of creativity and its development. *Human Development*. 1991. Vol. 34. P. 1–31.

62. Taylor C., Sternberg R. Various Approaches to and Definitions of creativity. In *Creativity*. Cambridge: Cambridge Univ. Press. 1988. P. 99–124.
63. Torrance E. P. Tests of Creative Thinking: Norms-technical manual. Scholastic Testing Service. 1966.
64. Torrance E. P. The Search for Satori and Creativity. Buffalo N. Y.: Creative Education Foundation. 1979. 386 p.
65. Wallas G. The Art of Thought. Jonathan Cape. 1926.

ДОДАТОК А

Бланки оцінювання творчих здібностей молодших школярів

1. Тест дивергентного мислення за Е. Торренсом (фігурна форма)

Прізвище, ім'я дитини: _____

Дата проведення: _____

Вік: _____ Формат: офлайн онлайн (платформа: _____)

Завдання:

Завдання	Кількість завершених зображень	Кількість категорій	Оригінальність (1–5)	Деталізація (1–5)
Незавершені фігури				
Повторювані фігури				

Інтерпретація:

- Високий рівень – понад 35 балів
- Середній – 20–35
- Низький – до 20

2. Тест «Незвичайне використання предметів» (адапт. за Дж. Гілфордом)

Прізвище, ім'я дитини: _____

Дата проведення: _____

Вік: _____ Формат: офлайн онлайн (платформа: _____)

Предмет	Кількість відповідей	Кількість категорій	Найоригінальніша ідея	Оригінальність (1–5)
Газета				
Ключ				

Інтерпретація:

- Високий рівень: > 20 ідей, 5+ категорій
- Середній: 10–20 ідей, 2–4 категорії
- Низький: < 10 ідей, до 2 категорій

3. Тест «Намалюй неіснуючу тварину»

Прізвище, ім'я дитини: _____

Дата проведення: _____

Вік: _____ Формат: офлайн онлайн (платформа: _____)

Критерій	Оцінка (1–5 балів)
Оригінальність образу	
Кількість / якість деталей	
Назва / логіка назви	
Опис середовища проживання	
Звички, особливості поведінки	
Зв'язність опису з образом	

Інтерпретація:

- 25–30 балів – високий рівень
- 15–24 – середній
- до 14 – низький

4. Методика «Креативне поле» (авторська модифікація)

Прізвище, ім'я дитини: _____

Дата проведення: _____

Вік: _____ Формат: офлайн онлайн (платформа: _____)

Завдання	Швидкість (1–5)	Оригінальність (1–5)	Гнучкість (категорії)	Коментар
Придумай метафору до слова				
Заверши історію				
Пошук асоціацій до слова				
Нові слова з набору букв				

Інтерпретація:

- Високий рівень: більшість оцінок 4–5, велика варіативність
- Середній: 2–4 бали
- Низький: до 2 балів

ДОДАТОК Б

Зразки бесід з батьками

Бесіда 1 Тема: Креативність у молодшому шкільному віці

При всьому розмаїтті визначень креативності (як здатність породжувати нові ідеї, відмовлятися від стереотипних способів мислення, здатність до постановки гіпотез, до породження нових комбінацій та ін.) її сумарна характеристика полягає в тому, що креативність – це здатність створювати щось нове, оригінальне. Погляди на природу креативності змінювалися: коли спершу вона розумілася як регресивний розумовий процес, та згодом її стали розглядати як вищий розумовий процес.

У наш час проблема всебічного розвитку людини вже є актуальною на початку її життя. Основною метою освіти є підготовка підростаючого покоління до майбутнього. Креативність – це той шлях, який може ефективно реалізувати цю мету.

Під креативністю розуміють комплекс інтелектуальних і особистісних особливостей індивіда, що сприяють самостійному висуванню проблем, генеруванню великої кількості оригінальних ідей і нешаблонному їх вирішенню. Необхідно розглядати креативність як процес і комплекс інтелектуальних і особистісних особливостей індивіда, властивих багатьом особистостям.

Фахівці по роботі з обдарованими дітьми давно помітили, що найчастіше обдаровані особистості виростають в інтелігентних сім'ях. Ісправа тут не в особливих генах геніальності – їх природа розподілила між усіма дітьми порівну. Справа в сімейній атмосфері, в системі сімейних цінностей. З чим пов'язана обдарованість дитини?

Загалом усі батьки заохочують і бажали б розвивати пізнавальні потреби своєї дитини і різні здібності. Але роблять вони це, природно, порізно.

1. Батьки постійно пропонують дітям розвиваючі ігри, справи, інтереси: зробимо те-то, пограємо в цю гру, прочитаємо цю книгу, сходимов цей музей ... За певної наполегливості й послідовності така стратегія приносить результати.

Але нерідко у дитини виникає внутрішній протест, навіть якщо зовні вона виявляє покору. Іноді це виражається в підвищеній стомлюваності дитини від будь-яких інтелектуальних занять.

2. Батьки доручають визначення здібностей і розвиток їх у дитини спеціально підготовленим людям. Послуг такого роду пропонується 100 зараз дуже багато. Це і групи розвитку для дошкільнят, і групи підготовки до школи, і всілякі спеціалізовані класи в школах. Зрозуміло, за хорошого рівня таких послуг користь для дитини безсумнівна. Але за умови, що батьки не збираються повністю перекласти турботу про розвиток дитини на плечі фахівців.

3. Батьки не прагнуть контролювати розвиток здібностей дитини, зате надають їй можливість для вибору і намагаються підібрати гарну школу. Найголовніше в таких сім'ях – атмосфера яскравих пізнавальних інтересів самих батьків. Вони самі постійно захоплені якоюсь справою, багато читають, у телепрограмах вибирають пізнавальні передачі, намагаються відвідати нову виставку, не нав'язуючи все це дитині, але надаючи їй можливість самій знайти підходяще заняття. Як виявилось, така стратегія саморозвитку – найефективніша.

Чи добре бути обдарованим? Звичайно, розвиток дитини не може обмежуватися лише сім'єю. Рано чи пізно обдарована дитина піде до школи. Далеко не всякий вид обдарованості має відношення до школи і знаходить там умови для розвитку. Наприклад, так звана соціальна(лідерська) обдарованість зі зрозумілих причин не завжди заохочується педагогами, та й батьками. Вони просто не знають, що робити з такими дітьми.

Обдарованість у галузі мистецтв (музична, художня, акторська) або у спорті до школи теж, мабуть, прямого відношення не має. Часто така дитина почувається у школі не дуже затишно: через постійну зайнятість вона менше спілкується з однокласниками, нерідко пропускає заняття у зв'язку з концертами або змаганнями. У таких дітей часто виникають емоційні проблеми через високу конкуренцію з іншими дітьми у своїй «спеціальності».

Для успіху в загальноосвітній школі важливі інші типи обдарованості. Є діти з яскраво вираженою здатністю вчитися, засвоювати пропонований їм навчальний матеріал. Причому проявляють таку здатність незалежно від труднощі предмета і власних інтересів. Це так звана академічна обдарованість.

У дітей із цим видом обдарованості шкільне життя є значно легшим, їхні успіхи радують батьків. А згодом їм простіше отримати хорошу спеціальність і досягти успіхів у роботі. Прийнято вважати, що якихось особливих висот такі діти зазвичай не досягають.

Інших школярів відрізняє особлива інтелектуальна обдарованість, уміння мислити, порівнювати, виділяти головне, робити самостійні висновки, прогнозувати й ін. Але, на жаль, успіхи таких дітей найчастіше залежать від їх ставлення, інтересу до предмета і вчителя. Вони можуть вчитися нерівно: блискуче з одного предмета і так собі з іншого.

Особливий вид обдарованості – творча обдарованість. Йдеться не тільки про здібності до образотворчої, музичної чи літературної діяльності. Творча обдарованість – це, насамперед, нестандартне сприйняття світу, оригінальність мислення, насичене емоційне життя. Як живеться обдарованим дітям у школі? Анітрохи не легше, ніж будь-якій іншій дитині. При цьому в дітей із конкретним видом обдарованості й проблеми адаптації можуть бути різними.

Мабуть, найлегше в школі адаптуються «академічно обдаровані». Вони радують своїми успіхами батьків і вчителів. У них немає і особливих проблем у спілкуванні з однолітками – завжди готові щось роз'яснити, допомогти, навіть «дати списати». І позашкільні їхні інтереси зазвичай не відрізняються від інтересів однокласників.

До «інтелектуальних» у школах ставляться поблажливо. Захоплюються їх здібностями в одній області (наприклад, фізики або математики) і прощають деколи повну неуспішність у чомусь іншому (наприклад, безграмотність у письмі). Нерідко вони радують школу своїми блискучими успіхами на олімпіадах різного рівня. Ці діти часто настільки поглинені своїми

інтелектуальними захопленнями, що особливої потреби в увазі з боку однокласників не відчують. Хоча можуть мати і досить стійку виборчу прихильність (наприклад, серед шанувальників свого «таланту»).

Спортивні та музичні здібності у дітей виявляються досить рано. Якщо такі школярі досягають дуже високих результатів у своїй галузі, у звичайній масовій школі вони майже перестають бувати в силу своєї зайнятості. Однокласникам та вчителям залишається захоплюватися їх досягненнями здалеку.

Емоційне неблагополуччя такі діти нерідко зазнають через високу конкуренцію в своєму «професійному» середовищі. Деякі психологи вважають, що творчо обдаровані діти у звичайній школі не отримують належного розуміння з боку дорослих і однолітків, піддаються глузуванням і мало не цькуванню.

Таким чином, вихід вбачають у тому, щоб навчати їх в особливих школах для обдарованих. Однак не всі фахівці згодні з цією точкою зору. Якщо дитина талановита, це не означає, що вона буде некомпетентною в спілкуванні з однолітками. Іноді такі діти проявляють зарозумілість по відношенню до оточуючих дітей («Про що з ними говорити?») або до своїх учителів («Чому вони мене можуть навчити?»). У цьому випадку проблеми в спілкуванні виникатимуть. Але це швидше втрати сімейного виховання, і зовсім не атрибут творчої обдарованості.

Найчастіше діти з художніми, артистичними, поетичними здібностями користуються заслуженим визнанням у своєму класі, популярністю в школі й усілякою підтримкою з боку педагогів.

Як розпізнати обдарованість дитини? У всіх обдарованих дітей чітко виражена пошукова потреба. Вони відчують яскраві, насичені емоції при виконанні певної роботи. Крім того, їх відрізняє надзвичайна цілеспрямованість, здатність до тривалої концентрації уваги, уміння управляти своєю діяльністю (у певній галузі). Про те, у якій галузі проявить себе обдарована дитина, можна судити за спостереженнями або результатами

спеціальних тестів. Але не варто нав'язувати їй результати своїх спостережень або випробувань, краще створити умови для широкого прояву її можливостей.

Бесіда 2 Тема: Основні способи розвитку креативності.

Мета: Ознайомити батьків з рекомендаціями і з деякими вправами на розвиток креативності молодших школярів.

Підготовка до розвитку креативності особистості – процес тривалий, тому його необхідно починати якомога раніше, коли діти найбільше сприйнятливі до нового, коли немає стереотипів. Молодший шкільний вік є сензитивним (найбільш сприятливим, «чутливим») етапом розвитку креативності дитини, її самореалізації та зростання її особистісної гідності. Розвиток креативності особистості відбувається найбільш результативно, якщо:

- створюються ситуації вибору, педагогічний процес включає завдання, які виконуються за участю учнів;
- організовується співтворчість у дитячому колективі з метою прояву і розвитку креативності кожного;
- забезпечується вдосконалення креативної спрямованості особистості педагога;
- використовуються технології розвитку креативного мислення;
- здійснюється систематичне проведення і аналіз діагностики.

Рекомендації щодо розвитку креативного потенціалу учнів:

1. У процесі вирішення креативного завдання першорядна мета педагога полягає в тому, щоб у жодному разі не висловлювати осуду. Учень обов'язково повинен обґрунтувати свою здогадку або припущення, навіть якщо це обґрунтування недостатньо логічне. Перша вимога: не пригнічувати інтуїцію учнів.

2. Добрі позитивні емоції – це інструмент посилення креативної активності. Сміх розковує і знімає напругу, відкриває шлях новим думкам. Негативні емоції пригнічують прояви креативності. У процесі навчання бажано максимально спиратися на позитивні емоції (подиву, радості та ін.).

3. Схильність до ризику й авантюризму – це фундаментальні риси креативної особистості. Тому слід заохочувати схильність до ризикованої поведінки.

4. Розвинена уява – один з найважливіших елементів креативного мислення. Людина з розвинутою креативною уявою може замислитися над тим, над чим ніколи б не задумалася людина з нерозвинутою креативною уявою. Педагогу не слід гальмувати схильність учнів до фантазування.

5. Основна роль протиріч у розумовій діяльності полягає в їх здатності служити джерелом нових питань і гіпотез. Необхідно формувати в учнів чутливість до протиріч, вміння переформулювати й уточнювати. Для формування «бачення протиріч» учень має бути поставлений у такі умови, коли в процесі виконання завдання він повинен формулювати проблему.

6. Тренування в продукуванні можливих рішень (гіпотез) істотно підвищує показники швидкості, гнучкості та оригінальності мислення. Вчителів слід частіше використовувати в навчанні завдання так званого відкритого типу, коли правильних рішень задачі декілька і необхідно представити найбільш раціональне з них.

Звіт подібності

Метадані

Назва організації

Melitopol State Pedagogical University named after B.Khmelnyskyi

Заголовок

Базарна О.А._магістерська робота

Автор Науковий керівник / Експерт

Базарна О.А.Олександр Непша

підрозділ

Melitopol State Pedagogical University named after B.Khmelnyskyi

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

11178
Кількість слів

89532
Кількість символів